

A Mynas-kódex és a *Corvina* Könyvtár

András Németh

Tanulmányomban egy magyar vonatkozású görög kódexet és annak Mátyás udvari könyvtárával valószínűsíthető kapcsolatát kívánom bemutatni. A párizsi Nemzeti Könyvtár őriz egy különösen értékes kéziratot, amely ma a Par. suppl. gr. 607 jelzetet viseli. E kéziratot Mynas-kódexnek is hívja a tudomány, mivel egy görög születésű, később Franciaországba emigrált filológus, Mynoïdes Mynas (1798–1859) fedezte fel az Athos félszigeten a Vatopedi kolostorban 1843-ban, egyik kéziratgyűjtő expedíciója során, melyet a francia oktatási miniszter megbízásából végzett görög ortodox kolostorokban.¹ Noha a *Corvina* Könyvtár és a Mynas-kódex közvetlen kapcsolatát megbízhatóan nem lehet bizonyítani, számos egymástól független véletlenszerű egybeesés mégis azt a feltételezést támogatja, hogy a kódex egyes részei külön-külön Mátyás könyvtárába is tartoztak. Ebben az összefüggésben a Mynas-kódex vizsgálatának egy további hozadéka, hogy a görög korvinákkal kapcsolatban felmerülő számos problémára rávilágít, és példázza azt, hogy a kódex keletkezésének jól megragadható mozzanatai és más kódexekkel, kéziratokkal, személyekkel való összefüggései segíthetnek annak pontosításában, hogy milyen módon kötődik a 15. és 16. századforduló Magyarországnak szellemi életéhez. Ezért e tanulmány további célja, hogy felhívja a figyelmet a görög korvinák feltárásának néhány kérdésére, és új kutatási módszerekkel keresse a választ rájuk. Mindenekelőtt arról ejtenénk pár szót, hogy mit szokás görög korvinának tekinteni.

A *Bibliotheca Corvina* vagy *Corviniana* kutatói tizenöt vagy – szigorúbb mércével mérve – csupán két görög korvináról beszélnek, ez utóbbi esetben csupán azokról, melyek megőrizték a jellegzetes aranyozott korvina bőrkötésüket. A kétféle darabszám közötti lényeges eltérés oka, amely egyben a görög korvinák tárgyalásának egyik fő nehézsége is, hogy a kutatók egyszerre alkalmaznak egymástól eltérő szempontokat a kódexek Corvinába sorolásához, attól függően,

^{1*} A tanulmány a “*Corvina Graeca*” nevű (K 75693) OTKA program keretében és támogatásával jött létre. Ezúton köszönöm Rozsondai Mariannának és Bolonyai Gábornak hasznos észrevételeiket.

Par. suppl. gr. 607 ama több mint 200 kézirat egyike, melyet Mynas gyűjtött össze keleti kolostorokból. OMONTE, Henri: *Mynas et ses missions en Orient*. = Mémoires de l'Académie des inscriptions et belles-lettres (40.) 1916. 390–391, 403. Mynas a városostromokról szóló kivonatokat saját kezűleg is lemásolta (Par. suppl. gr. 485 és suppl. gr. 1253). Hunt talán ugyanerre a kéziraatra hivatkozik, amelyet 1801-ben látott a Vatopedi kolostorban: Κατάλογος Βατοπαιδίου τῆ 2 Ἀπριλίου 1801. Περὶ τὰ 705 χειρόγραφα συντομώτατα μνημονεύομενα Ἐν τοῖς ἄλλοις καὶ κώδιξ περιέχων πολλὰ τοῦ Λυσίου. L. Carlyle καὶ Hunt: κατάλογος τῶν βιβλιοθηκῶν Ἰθου. Ed. LAMBROS, Spyridón. = Neos Ellénomnómón (16.) 1922. 421.

hogy ki mit ért Corvina Könyvtáron. A vélemények két szélsőséges álláspont között mozognak. Csapodi Csaba, aki a teljességre törekvő adatgyűjtés céljával hozta létre a Corvina Könyvtár legteljesebb repertóriumát, melyben minden olyan görög kódexet a hiteles korvinák listáján hagyott, amely saját – olykor belső ellentmondásokkal terhelt – szempontjai alapján a budai királyi könyvtárhoz tartozott 1526 előtt.² Az 1973-as repertóriumának végén közölte a hitelesnek tartott korvinák listáját, köztük tizenhat görög kódexet.³ Utoljára 1990-ben CSAPODI módosította a hiteles korvinák általa korábban összeállított listáját 15 görög kódexre.⁴ CSAPODI végleges listáját a Corvina könyvtárról megjelent gazdagon *illusztrált* kiadványok hivatkozási alappá tették, jóllehet az 1973-as repertóriummal ellentétben a besorolás indokai, mivel sokszor hiányoztak és a nem hiteles tételek kihagyása miatt nem adtak összehasonlítási alapot, itt már nem nyújtottak elegendő támpontot arra, hogy ellenőrizni lehessen a besorolás helyességét. Ezért válhatott ez a lista gyakran kontroll nélkül hivatkozási alappá.⁵

Ezt az ellenmondást kívánta feloldani az a minimalista szemlélet, amely igyekezett a hiteles korvinák listájáról minden olyan tételt kihúzni, amelyek olyan külső bélyegek hiánya miatt mint a kötés, vagy a címer arra engednek következtetni, hogy nem váltak Mátyás saját

² CSAPODI legteljesebb adatbázisa – minden erénye ellenére – kevésbé szerencsés módon nem kötetek, hanem művek szerint csoportosítja a Corvina Könyvtárral kapcsolatban tárgyalt kéziratokat. Ez a szempont szükségszerűen sokszorozza azon kódexek leírását, melyek több művet tartalmaznak. CSAPODI Csaba: *The Corvinian Library, History and Stock*. Budapest 1973. Az ellentmondásokról l. NÉMETH András: *Byzantine and Humanist Greek Manuscripts in the Bibliotheca Corviniana*. In: Proceedings of Matthias Rex 1458–1490, Hungary at the Dawn of the Renaissance, International Conference, Budapest May 20–25, 2008 (megjelenés előtt).

³ CSAPODI: (1973) *i. m.* 486–489.

⁴ CSAPODI Csaba – CSAPODINÉ GÁRDONYI Klára: *Bibliotheca Corviniana*. Budapest 1990. Ianus Pannonius szótárát [Bécs, ÖNB, suppl. gr. 45; CSAPODI: (1973) *i. m.* Nr. 1013, p. 488], alaptalanul, levette a hiteles listáról, így jött létre a 15 tételes lista. E kódexről l. ÖTVÖS Zsuzsanna: A renaissance vocabulary by Janus Pannonius? (ÖNB Suppl. Gr. 45). = *Acta Antiqua* (48) 2008. 237–446. Mivel a kötet J. A. Brassicanus exlibris alatt J. Cuspinianus exlibrisének félbetépett töredékét is tartalmazza (vö. ANKWITZ-KLEEHOVEN, H.: *Wiener Humanisten-Exlibris*. = Beilage zum Jahrbuch 1919 der österreichischen Exlibris-Gesellschaft 11–35. I–IV. táblák), illetve T. Ugoletto, a Corvina könyvtár könyvtárosa saját szótárába másolt belőle, egészen biztosan a királyi könyvtáron keresztül került Cuspinianuson keresztül Bécsbe. L. BOLONYAI Gábor: *Taddeo Ugoletto's Marginal Notes on his Brand-new Crastonus Dictionary*. = *Jahrbuch der österreichischen Byzantinistik*, megjelenés előtt.

⁵ L. TRISTANO, Caterina: La biblioteca greca di Mattia Corvino. In: *Mathias Corvin, les bibliothèques princières et la genèse de l'État moderne*, ed. MAILLARD, Jean-François, MONOK István, NEBBIAI, Donatella. (Supplementum Corvinianum II). Budapest 2009. 215–236. Tristano CSAPODI (CSAPODI–GÁRDONYI: *i. m.*) kibővített listáját használja az 1973-as válogatás néhány elemének kibővítésével (CSAPODI: (1973) *i. m.*) amikor a Mátyás király görög kéziratait tárgyalja. Kritika nélkül átveszi CSAPODI adatait és nem tárgyalja e válogatás belső ellentmondásait. E tanulmányon kívül is rendszeresen hivatkoznak a 15 illetve 16 görög korvinára, mint egy elfogadott fix számra, l. legutóbb MADAS Edit listáját (Manuscripts corviniens «authentiques»). In: MAILLARD–MONOK–NEBBIAI: *i. m.* 48–78), aki külön kezeli a nem korvina kötésben fennmaradt tételeket (p. 69–70), és ZSUPÁN Edina: *Bevezető gondolatok a görög nyelvű korvinák problémájához*. = *Agora* 2009/3. 28–29.

könyvtára részévé, vagy nem közvetlenül ő rendel(tet)te meg könyvtára gyarapítására.⁶ E megközelítés előnye, hogy a besorolás tisztázásával biztos támpontot nyújt a Mátyás könyvtárához tartozó kötetekhez, ugyanakkor kizár egy kisebb, ám fontossága szempontjából jelentős számú kéziratot, amely elérhető volt Mátyás királyi udvarában, noha semmiféle bélyeg nem integrálta belső ex librisszel és/vagy külső superexlibris-szel ellátott kódexek sorába. E csoporton belül különösen a görög kódexek számottevőek. E szűkítő szempont szerint két görög nyelvű kódexet tartanak hiteles korvinának, amelyet Mátyás könyvtárába illesztettek.⁷ A tanulmány további részében a Corvina Könyvtár fogalmának nem egyértelmű értelmezése miatt a budai uralkodói könyvtárról beszélünk, amely tágabb fogalomként feltétlenül több görög nyelvű kódexet foglalt magába.

Az elérhető adatok tanúsága szerint, akár a minimalista, akár az átfogó listát nézzük, egyetlen görög nyelvű kódexbe sem festették Mátyás címerét, amely arra utalhat, hogy egyiket sem Mátyás könyvtára számára másolták, vagy díszítették.⁸ Ezzel ellentétben, az adatok épp azt mutatják, hogy csupán véletlenszerűen kerültek görög kódexeket a királyi könyvtárba.⁹ A minimalista feltevést egy tétellel kibővítve (l. lentebb, Zónaras-kódex), csupán három, már a 15. században is réginek számító görög nyelvű kódexről lehet kimutatni, hogy az uralkodói könyvtárban helyezték el az alapján, hogy a Corvina könyvtárra jellemző aranyozott bőrkötésbe kötötték. A kötetek újrakötésére viszonylag későn, az 1480-as években kerülhetett sor, amely egybeesett a latin nyelvű díszkódexek újrakötésével és a királyi könyvtárba való

⁶ L. MADAS Edit listáját (*i. m.*), amely felhívja a figyelmet a két lista közti különbségekre (CSAPODI: *i. m.* és CSAPODI-GÁRDONYI: *i. m.*).

⁷ Kónstantinos Porphyrogennétos: *De caerimoniis*: Leipzig, Universitätsbibliothek, Rep. I. 17, l. az előtábla fényképét l. CSAPODI – CSAPODINÉ GÁRDONYI: *i. m.* Nr. 88 és MADAS Edit: La Bibliotheca Corviniana et les Corvina «Authentiques». In: MAILLARD–MONOK–NEBBIAI: *i. m.* 39. Sajnos a múlt század elején helytelenül restaurálták ezt a görög kódexet, amikor új gerincborítást készítettek neki, mert az alla greca kötésekre jellemző kiemelkedő oromszegéseket eltávolították a kódexről Lipcsében. Ezért látszik úgy, mintha a gerinc rövidebb lenne mint a könyvtest, holott szembetűnően hosszabbnak kellene lennie annál. Úgyanígy jártak el, azaz csonkították meg a Bécsben őrzött görög kódexet is: Aranyszájú Szent János Máté evangéliumához írott homíliáit tartalmazza: Bécs, ÖNB suppl. gr. 4; l. az előtábla fényképét l. CSAPODI – CSAPODINÉ GÁRDONYI: *i. m.* Nr. 221.

⁸ Mátyással egykorú itáliai uralkodói megrendelésre készült görög kódexeket a latin nyelvű kódexekhez hasonlóan olykor díszítették, pl. egy Bécsben őrzött görög kódex (Bécs, ÖNB Cod. phil. gr. 2, f. 1r) tartalmazza a humanista épületre emlékeztető keretdíszít különböző figurális elemekkel és Andrea Matteo III Acquaviva, Atri hercegeinek (1458–1529) címerét. E kódex nagyjából egykorú Mátyás Corvina könyvtárával, tehát nápolyi környezetben készültek uralkodói megrendelésre görög nyelvű díszkódexek is. ALEXANDER, Jonathan: Nr. 53. *Aristotle, Physics, On Generation and Corruption, On the Heavens, On the Soul, in Greek*. In: ALEXANDER, Jonathan (ed.): *The Painted Page, Italian Renaissance Book Illumination 1450–1550*. London 1994. 126–127.

⁹ Az a jelenség, hogy egy kódexet úgy kötnek újra és illesztik a Corvina Könyvtárba, hogy nem festenek címert a kódex címlapjára, nem csak a görög korvinák sajátja. Pl. a Victorinus korvinát (OSzK, Cod. Lat. 370) a szokásos aranyozott Corvina kötésbe kötötték, de Mátyás címerét nem festették bele, igaz, a kötés elő- és háttábláján ott látható a címer.

illesztésével.¹⁰ Úgy tűnik, hogy ez az integráció a kevésbé látványos, főként papírkódexek jelentős részét meghagyta abban a kötésben, illetve olykor talán kötés nélküli állapotban, ahogyan ezek a királyi könyvtár környezetébe kerültek különféle utakon.¹¹ A Zónaras-kötettel (ÖNB hist. gr. 16) együtt három görög kódex közül csupán kettő őrizte meg mindmáig a kötését, az egyetlen ismertetőjegyet, amely a latin nyelvű kódexeknél is korvina-hitelesítő ismérv. Ez a szám egészen biztosan nem tükrözi, hogy hány görög kódex volt elérhető a királyi udvarban, csupán arról árulkodik, hogy milyen kódexeket kívántak beilleszteni a díszkötetek közé. Ha a görög kódexek kultúrtörténeti összefüggéseit kívánjuk feltárni, akkor szükséges kibővíteni azt a szempontrendszert, és a vizsgálatba bevonni mindazokat a tételeket, melyek bármilyen összefüggésben Mátyás-udvarához, vagy Magyarországhoz köthetők. A jelenlegi ismereteink, úgy véljük, csak a Corvina Könyvtárhoz sorolás szigorú szempontjainak bővítésével növelhetők.¹²

A Mynas-kódexet (Par. suppl. gr. 607) több különböző szempontból is előkelő helyen tartja számon a tudomány. Az ókorkutatók főként több ókori és kora-középkori történeti kivonat miatt, amelyek csak a Mynas-kódexben őrződtek meg. Két császárkori görög

¹⁰ A latin köteteket többnyire jellegzetes Corvina kötésbe, azaz aranyozott bőrbe kötötték, ahol mindhárom oldalon a gerincen használt bélyegzők mintáival poncolt aranyozott metszéssel látták el, vagy selyem-, vagy bársonykötéssel borították, ezeknek azonban színes, lombdíszes metszést készítettek és a hosszmetzésre írták a szerzőt nevét, vagy a mű címét. Mindez Taddeo Ugoletto idejében történt, amikor ő volt a Corvina Könyvtár könyvtárosa. Erről l. ROZSONDAI Marianne: *A Corvin Mátyás számára készített aranyozott bőrkötésekről*. In: *A holló jegyében. Fejezetek a corvinák történetéből*. Szerk. MONOK István. Budapest 2004. 193–210; MIKÓ Árpád: *Bibliotheca Corvina – Bibliotheca Augusta*. In: *Pannonia Regia. Művészet a Dunántúlon 1000–1541, Magyar Nemzeti Galéria, 1994. október – 1995. február*. Budapest 1994. 404; ZSUPÁN Edina: *Die Bibliotheca Corviniana im Kleinen, Beschreibung der Lateinischen Corvinen der Bayerischen Staatsbibliothek*. In: *Die acht münchener Handschriften aus dem Besitz von König Matthias Corvinus. (Ex Bibliotheca Corviniana, Supplementum Corvinianum I; Bavarica et Hungarica I.)* Budapest 2008. 71.

¹¹ Hét olyan görög kódexnek van 1480-as évek előtti időre datálható nem korvina-kötése, amelyek nagy valószínűséggel kapcsolatba hozhatók a Corvina Könyvtárral (CSAPODI: *i. m.*). Ezek közül ötöt eredetiben tudtam tanulmányozni. Ezen az úton köszönöm az ÖNB, a British Library munkatársainak segítségét. Egyszerű vaknyomásos bőrkötése van: Janus Pannonius szótárának (Vienna, ÖNB suppl. gr. 45), szintén egyszerű vaknyomásos bőrkötése van a bécsi Xenophón kötetnek (*Cyropaedia*: ÖNB, suppl. gr. 51), firenzei vaknyomásos bőrkötése van a bécsi Ptolemaios kötetnek (ÖNB, hist. gr. 1), Plutarchos életrajzainak (ÖNB suppl. gr. 11); egy bizánci típusú, feltehetőleg szintén Itáliában készült vaknyomásos bőrkötése van a Münchenben őrzött Plótinus kötetnek (BSB, cod. gr. 449); vaknyomásos bőrkötése és aranyozott metszése van a londoni Iamblichos kötetnek (BL, Add. 21165), ennek budai eredete nem bizonyítható. Christian Gastgeber hívta fel a kutatók figyelmét egy Budáról származó, Brassicanus tulajdonába került görög kódexre (Koppenhága, Királyi Könyvtár, Fabr. 78,4), melynek a kódex 15. századi másolásával egyidejű itáliai fatáblás bőrkötése van, vö. SCHARTAU, Bjarne: *Codices graeci Haunienses. Ein deskriptiver Katalog des griechischen Handschriftenbestandes der Königlichen Bibliothek Kopenhagen*. (Danish Humanist Texts and Studies 9.) København 1994. 409–410.

¹² A görög korvinák tanulmányozásánál korábban alkalmazott és a jövőben alkalmazható új megközelítési módszerekről l. NÉMETH: *i. m.* (megjelenés előtt).

történetírót, Eusebiust¹³ és Aristodémost¹⁴ csak ebből a kéziratból ismerünk; ráadásul több történetírótól, Polybiostól,¹⁵ Priskos réortól,¹⁶ és Dexippostól¹⁷ olyan szövegeket őrzött meg, melyek máshonnan nem ismertek. A hadtörténészek, különösen az ókori hadmérnöki munkák középkori hagyományának kutatói, a Mynas-kódexet úgy tartják számon mint az ókori hadmérnöki munkák legkorábbi görög nyelvű kéziratát, amely az antik előképhez, a majuszkula kódexekhez legközelebbi szöveget hagyományozta át gazdag illusztrációkkal együtt.¹⁸ Egy ezektől teljesen eltérő összefüggésben, egy félreértés sorozat eredményeképpen, a könyvkötés-történészek többsége egészen az utóbbi időkig a kódex vaknyomásos, reneszánsz stílusú bőrkötését a „Corvina könyvkötő” munkájának tartotta, s a kódexbe magát bejegyző Lucas Coronensis-szel azonosította (l. lentebb). ROZSONDAI Marianne azonban meggyőzően cáfolta ezt a feltételezést, amely alapvető szakmunkákból széles körben elfogadott állásponttá nőtte ki magát.¹⁹ Kiváló tanulmányában ugyanakkor azt is sikerült bizonyítania, hogy a Mynas-kódex kötése magán viseli a 16. század eleji jellegzetes budai reneszánsz vaknyomásos bőrkötés bélyegeit, tehát van magyarországi kapcsolata, csak hogy a bekötésére Mátyás halála után kb. 25 évvel később került sor.

¹³ Jacoby FrGrHist A 101; SIVAN, Hagith: *The historian Eusebius (of Nantes)*. = Journal of Hellenic Studies (112.) 1992. 158–163.

¹⁴ Azt követően, hogy a Francia Nemzeti Könyvtár 1864-ben megszerezte a Mynas-kódexet, a kutatás hamar felfedezte az Aristodémos töredékeket. L. WESCHER, Carl: *Fragments inédits de l'historien grec Aristodème*. = Revue Archéologique (16.) 1867. 363–368; (17.) 1868. 177–188; MÜLLER, Karl: FHG vol. v, xxii–xxxiv, lvi–lviii, 1–20; PRINZ, Rudolf: *Aristodemos*. = Jahrbuch für Classische Philologie 1870. 193–210. SCHAEFFER, Arnold: *Das neuerdings aufgefunden Bruchstück eines Geschichtsbuchs von Aristodemos*. = Jahrbuch für classische Philologie 1868. 81–84; WACHSMUTH, Curt: *Ein neuer griechischer Historiker*. = Rheinisches Museum (23.) 1868. 303–315; SCHWARTZ, E.: *Aristodemos* (32). RE i, coll. 926–929; ZUNTZ, G.: *Teil. II. Die übrigen Aristophanes-Scholien auf Papyri*. = Byzantion (13.) 1938. 658–665. Jacoby kiadta a szöveget és összegezte a korábbi nézeteket in FrGrHist A 104. A két töredék egyikét egy papirusz is megőrizte: Pap. Oxy. 2469 (*The Oxyrhynchus Papyri*, xxvii. London 1962. 141–145. Pl. v–vi).

¹⁵ A Szirakusai ostromáról szóló kivonat (ff. 98r–100v, Polybios, 8. 3–7, kiadása: BUTTNER-WOBST, Theodor, vol. 2, 335–341) olyan elemeket is megőrzött, amelyek máshol nem hagyományozódtak át (pl., a Vat. Urb. gr. 102 jelzetű kódex Polybios-kivonataiban). Az Ambrakia ostromáról szóló kivonat (ff. 100v–102r, Polybios, 21.27.1 – 28.18, kiadása: ibid. vol. 4. 55–68) szintén fontos az adott szöveghely rekonstruálása szempontjából. A Mynas-kódex Polybios-szöveghagyományban elfoglalt helyéről l. MOORE, John M.: *The Manuscript tradition of Polybios*. Cambridge 1965. 134–136.

¹⁶ Az Obidunai (f. 93v) és Naissos (ff. 93v–94v) városok ostromáról szóló kivonatokat csak a Mynas-kódex őrizte meg. WESCHER, Carl: *Fragments inédits de l'historien grec Priscus relatifs au siège de Noviodunum et à la prise de Naissos*. = Revue Archéologique (17.) 1868. 3–11.

¹⁷ A Mynas-kódexnek a Dexippos szöveghagyományban betöltött szerepéről l. MARTIN, Gunther (hrsg.): *Dexipp von Athen*. (Classica Monacensia 32.) Tübingen 2006. 51–52. A Markianopolis (ff. 91r–92r, F 22 [(ed.) MARTIN, 108–111]), Philippopolis (ff. 92r–93r, F 24 [(ed.) MARTIN, 116–119]), és Sidón (f. 93r–v, F 27, [(ed.) MARTIN, 124–125]) ostromáról szóló kivonatokat csak a Mynas-kódex őrizte meg.

¹⁸ DAIN, Alphonse: *La tradition du text d'Héron de Byzance*. Paris 1933; FOUCAULT, Jules-Albert: *Les stratégestes byzantins par Alphonse Dain*. = Travaux et Mémoires (2.) 1967. 347–349, 380–381.

¹⁹ ROZSONDAI, Marianne: *Lucas Coronensis, A master of Hungarian Renaissance bindings, early 16th century, Buda*. = The Book Collector (46/4.) 1997. 515–540.

A Mynas-kódex könyvkötőjének neve egy, a kódex kötésének háttáblája belső oldalára ragasztott feljegyzésből ismert, amely a kódex restaurálása során 1897 előtt elveszett: Λυκας κωρονενσησ ιλληγατορ ληβρορουμ βυδενσις ανν <. . . > 5<. . . > (=Lucas Coronensis illigator librorum Budensis ann<. . . > 5<. . . >).²⁰ E bejegyzés szerint, Lucas Coronensis (Corona = Kronstadt, vagyis brassói) könyvkötő egyesítette a Mynas-kódex különböző részeit az 1510-es években egy reneszánsz vaknyomásos bőrkötésbe (mérete: 288×205×46 mm) Budán. E szöveg hitelét korábban kétségbe vonta WEINBERGER és CSAPODI, mivel az eredeti 16. század eleji feljegyzés elveszett.²¹ A Mynas-kódex kötésén látható bélyegzők alapján azonban ROZSONDAI több, magyar használatban lévő ősnymtatvány és 16. század eleji antikva kötésénél kimutatta, hogy ezeket a nyomtatványokat ugyanabban a műhelyben kötötték be, mint a Mynas-kódexet. Az e kötésekön látható bélyegzők az egyik budai kolostori, feltehetően ferences, könyvkötő műhelyben a 16. század első negyedében készült kötésekkel mutatnak rokonságot.²² Ezekkel a párhuzamokkal sikerült bizonyítania a kötés budai eredetét, s ezzel együtt a Lucas Coronensis-t megnevező bejegyzés hitelét is. E rendkívül értékes görög kódexnek a késő-középkori magyar könyvtörténet görög anyagában betöltött fontos szerepéről nem készült átfogó tanulmány. Az alábbiakban ezt a hiányt kívánom pótolni.

A Mynas-kódex összetett tartalmának rövid bemutatása után három kérdést járok körbe, melyek a budai uralkodói könyvtár görög állományának rekonstruálása szempontjából fontosak. Mindenekelőtt arra próbáljuk felhívni a figyelmet, hogy e számos már a 15. században is korainak számító görög kódextöredékhez férhettek hozzá, melyek meglétével – noha hiteles korvinákkal összefüggésben őrződött meg egy részük – a kutatás korábban nem számolt. Ezen kívül összegyűjtjük azokat az érveket, amelyek a Mynas-kódex és a Corvina Könyvtár szorosabb kapcsolatát támasztják alá; itt főként a Mynas-kódexbe erősen töredékesen belekötött Lysias luxuskéziratot tárgyaljuk részletesen. Azt is igyekszünk megmutatni, hogy a Mynas-kódex központi része, a hadmérnöki munkák 10. századi másolata hogyan kerülhetett Magyarországra. Végül pedig egy alternatív javaslatot teszünk a Mynas-kódex utóéletével

²⁰ A könyvkötő, Lucas Coronensis által egykor beírt szöveget, amelyben megnevezte önmagát, a kötet háttáblája belső oldalán egy beragasztott papírra két kutató megbízható közlése alapján másolták: WESCHER, Carl (ed.): *Poliorecétique des Grecs*. Paris 1867. xv és SCHÖNE, Hermann: *Über den Mynascodex der Griechischen Kriegsschriftsteller in der Pariser Nationalbibliothek*. = *Rheinisches Museum* (NF) (53.) 1898. 446. Ezen kívül még egyetlen adat utalhat Lucas Coronensisre. Az 1519-es tanév második felében (1520. március) a bécsi egyetemre beiratkozott egy bizonyos *Lucas funificis de Corona*, aki talán azonos lehet a könyvkötővel. Az adatot l. ROZSONDAI: *i. h.* 520.

²¹ WEINBERGER, W.: *Beiträge zur Handschriftenkunde. I. (Die Bibliotheca Corvina)*. (Sitzungsberichte der Kaiserliche Akademie der Wissenschaften in Wien Philosophisch-Historische Klasse 159, 6). Wien 1908. 45–46; CSAPODI: (1973) *i. m.* Nr. 886.

²² ROZSONDAI: *i. h.* 520.

kapcsolatban arra, hogyan kerülhetett Budáról az Athos hegyi Vatopedi kolostorba. Ez az útvonal tovább tágítja azon lehetőségek körét, ahogyan görög kódexek szétszóródtak Budáról Mátyás halála után, jelen esetben feltehetőleg Erdélyen keresztül, ellentétben a leggyakoribb bécsi és dél-német iránnyal.

A Par. suppl. gr. 607 jelzetű kódex egy 129 levélből (275×203 mm) álló vegyes tartalmú kézirat, amely négy olyan egységből áll, melyek Magyarországra kerülésük előtt minden bizonnyal külön életet éltek.²³ A kódexben több ívfüzet, sőt néhány bifólió is összekeveredett egymással, néhány esetben még Magyarországra kerülése előtt, javarészt azonban Budán, és pedig Lucas Coronensis kezében. E keveredésnek köszönhető, hogy a levelek mai sorrendje nem követi a rajtuk levő szöveg megkívánta sorrendet. A 6. ábra mutatja a Mynas-kódex ívfüzeteinek és leveleinek jelenlegi sorrendjét, a 7. ábra pedig az ívfüzetek helyreállított sorrendjét a kimutatható hiányokkal. Az alábbi négy különálló egységet lehet megkülönböztetni: (1) Az első ívfüzet Nikéas Choniátés történeti művének 14. századi töredékét tartalmazza (ff. 1–7) Konstantinápoly 1204-es kereszteseiktől elszenvedett ostromáról.²⁴ Noha e szöveg a tartalma alapján a Mynas-kódex kiterjedt 10. századi magjához kötődik, ahol város-ostromokról is szerepelnek részletek (ff. 16–103), a levelek eltérő mérete, amely a levágott marginális jegyzeteken látszik, inkább arra utal, hogy ez az ívfüzet egy másik példányból származik, nem pedig a 10. századi központi rész későbbi bizánci kibővítéséből. (2) A Mynas-kódex második ívfüzete Aranyszájú Szent János a papi hivatásról szóló művének (*De sacerdote*) egy 13. századi quaternió terjedelmű töredékét tartalmazza.²⁵ Ez az ívfüzet egy valaha vaskos kódexből származik, mivel a f. 8r alsó margóján bal oldalt 22-es ívfüzetszám szerepel (κβ'), ami arra utal, hogy a töredék forráskódexe valamikor 168 levelet tartalmazhatott a Mynas-kódexbe átmentett ívfüzet előtt, ha végig quaterniókkal számolunk (21×4×2). (3) A Mynas-kódex harmadik és egyben legterjedelmesebb része egy három alegységből álló 10. századi gyűjtemény. (3a) Az első csoport hadigépek építéséről szóló hadmérnöki munkákat tartalmaz, melyeket ábrák díszítenek (ff. 18–80, 82), írásképe alapján a 930-as vagy a 940-es években másolták Konstantinápolyban (az érveket l. lentebb).²⁶ Ezt a hadmérnöki korpuszt

²³ Hálásan köszönöm Marie-Hélène TESNIÈRE közreműködését, hogy engedélyezte a Mynas-kódex tanulmányozását a Francia Nemzeti Könyvtárban.

²⁴ L. a Mynas-kódex és a benne lévő Nikéas Choniátés töredék leírását in Nikéas Choniátés, *Historia* [(ed.) VAN DIETEN, Jean-Louis]. (CFHB 11,1.) Berlin 1975. vol. 1. xxx–xxxii, 566,39–582,46.

²⁵ Köszönöm Ernst GAMILLSCHEG segítségét e töredék datálásában. Johannes Chrysostomos, *De sacerdote*, 3.14.44 – 4.4.2. [(ed.) MALINGREY, Anne-Marie] (Sources Chrétiennes No. 272.) Paris 1980. 222–252.

²⁶ A következő művek tartoznak ide: ff. 18r–24v, 32r–v, 25r–v: Athénaios. *De machinis* [(ed.) WESCHER: *i. m.* 3–40]; ff. 25v–31v: Bitón. *De constructione machinarum* [(ed.) WESCHER: *i. m.* 43–68; MARSDEN, Eric William (ed.): *Greek and Roman artillery: technical treatises, with English translation*. Oxford 1971. 61–103]; ff. 56r–v, 58r–v, 57r–v: Alexandriai Hérón. *De mensura Chiroballistae* [(ed.) WESCHER: *i. m.* 123–134 és MARSDEN: *i. m.* 206–233]; ff. 60r–v,

bővíthették ki egy különböző városok ostromáról szóló történeti kivonatok gyűjteményével (3c: ff. 16–17, 88–103).²⁷ E két szövegcsoporthoz hasonló írással, de két különböző kéz másolta: a hadigépek szerkesztéséről szóló műveket oldalanként 34 sorban másolták (egyetlen kivétel: f. 18r, ahol 41 sor van), illetve 42–48 betűt írtak egy-egy sorba, miközben a városostrom-kivonatokat tartalmazó részt (3c: ff. 16–17 és ff. 88–103) szintén 34 sorba másolták oldalanként, de 38–44 betűt írtak egy-egy sorba. (3b) E 10. századi hadászati műveket tartalmazó gyűjteményt Philostratos Tyanai Apollonius életrajzának két kivonatával²⁸ és egy máshonnan ismeretlen, Aristodémos nevű történetírótól származó két kivonattal (3b: ff. 83–87, 81, az irodalmat l. fentebb) bővítették ki, melyeket szintén a 930-as és 940-es években másolhattak. (4) A Mynas-kódex negyedik egysége egy 15. század közepi itáliai luxus pergamenkézirat terjedelmes töredéke, amely Lysias beszédeit tartalmazza (ff. 104–129, l. lentebb).²⁹ E négy rész független egymástól; ezért nehéz elképzelni, hogy ezt a szokatlan válogatást egy olyan közegben állították volna össze a bifóliók összekeverésével, ahol megfelelően értették a leveleken lévő görög szöveget (pl. Itália). Inkább az tűnik valószínűnek, hogy a négy egység csak a budai kolostori könyvkötő műhelyben került egy kötetbe. E feltevést támasztják alá azok a görög töredékek, amelyek a budai királyi könyvtár környezetében voltak elérhetőek. Ezekről adunk egy rövid áttekintést.

A budai királyi könyvtárban az 1480-as évek végéig egy, a saját korában számottevő görög kódexállományt gyűjtöttek össze. Ezek közül több kéziratot, pontos számukat nem lehet megállapítani, de bizonyára Mátyás király illusztrált kódexekben gazdag könyvtárába szereztek be akár másoltatás, akár vásárlás révén. A latin kötetek esetében a különféle eredetű kódexeket szétbontották, újrafűzték és újrakötötték bársony, selyem vagy aranyozott bőrkötésbe, ez

59r–v, 61r–v, 33r–45v: Damaskusi Apollodóros. *Polioretica* [(ed.) WESCHER: *i. m.* 143,11–193 és SCHNEIDER, Rudolf: *Griechische poliorketiker, Mit den handschriftlichen Bildern herausgegeben und übersetzt.* (Abhandlungen der Königlichen Gesellschaft der Wissenschaften zu Göttingen, Philologisch-historische Klasse, Neue Folge 10,1). Berlin 1908]; ff. 46r–55v: Alexandriai Hérón. *Belopoeica* [(ed.) WESCHER: *i. m.* 71–119 és MARSDEN: *i. m.* 18–60]; ff. 62–80v, 82r–v: Alexandriai Hérón: *De dioptra* [(ed.) SCHÖNE, Hermann: *Heronis Alexandrini opera quae supersunt omnia.* Leipzig 1903. iii, 141–315].

²⁷ L. (ff. 88r–90v) kivonat Asculum ostromáról (Dionysios Halicarnasseus, 20.1–3); (ff. 90v–91r) kivonat Nagy Sándorról és Pórosról (Polyainos, *Strategemata*, 4.3.22.); (ff. 91r) Polyainos, *Strategemata*, 4.6.3); (ff. 91r–92r) kivonat Markianoupolis ostromáról (Dexippos F 22); (ff. 92r–93r) kivonat Philippoupolis ostromáról (Dexippos F 24); (f. 93r–v) kivonat Sidón ostromáról (Dexippos F 24); (f. 93v) Priskos, Kivonat Obidunai ostromáról; (ff. 93v–94v) Priskos, Kivonat Naissos ostromáról; (ff. 94v–97r) Kivonat Tyros ostromáról (Arrianos, *Alexandri Anabasis*, 2.15,6–24,2); (f. 97r) kivonat Gaza ostromáról (Arrianos, *Alexandri Anabasis*, 2.25,4–27,7); (ff. 98r–100v) kivonat Syrakusai ostromáról (Polybios, 8.3–7); (ff. 100v–102r) kivonat Ambrakia ostromáról (Polybios, 21.27.1–28.18); (ff. 102r–103v) kivonat Plataia ostromáról (Thucydides, 2. 75–78); (f. 103v) kivonat Thessaloniké ostromáról (Eusebius, FrGrHist ii A, no. 101, F 1); (f. 17r–v) kivonat Tours ostromáról; (Eusebius, FrGrHist ii A, no. 101, F 2); (f. 16r–v) Iosephus Flavius, Kivonat Iotapata ostromáról.

²⁸ L. ff. 81r–v, 81v, 85r–86r: Philostratos, *Vita Apollonii Tyanei*, 1.1.–1.9, 1. 14–16.

²⁹ A legutóbbi mérvadó Lysias kiadást l. CAREY, C.: *Lysiae Orationes cum fragmentis.* Oxford 2007.

utóbbiakat gyakran poncolt aranyozott metszéssel látták el, a textilkötések színes, indadíszes metszést kaptak. Ugyanezek a technikák három görög kódex esetében is megfigyelhetők: a bőrkötéses kéziratokat példázza két bizánci kódex, amely máig megőrizte korvina kötését, a Zónaras-kötetnek pedig, bár később átkötötték, megmaradt poncolt aranyozott metszése (melyet a másik két görög kódexnél is alkalmaztak), valamint humanista előzéklapjai is. A két görög nyelvű szöveget tartalmazó, *alla greca* típusú korvina kötésen a kötet címét az előtábla aljába nyomták – latinul –, míg a latin kódexek esetében ez a kötés háttáblájának tetejére került. E három görög kézirat esetében a régi kódexek használt, s feltehetően sérült állapotán úgy javítottak, hogy a királyi könyvtár díszkötéseihez hasonlóan kötötték be ezeket is. E cél érdekében a kötetek elejéről és végéről a nagyon sérült leveleket eltávolították, és más – feltehetőleg rossz állapotú – kódexekből, vagy kódextöredékekből hasonló írásképpű, de jobb állapotú leveleket emeltek ki, majd kötötték a díszkönyvtárba szánt kötetek elejére, illetve végére. Ezt az eljárást az 1480-as években még 1490 előtt alkalmazta Budán a királynak dolgozó itáliai könyvkötőmester. Ő Mátyás halálát követően szerszámkészletével együtt elhagyta Budát és hazatért Itáliába.³⁰ Ezt az eljárást mindhárom, eredetileg korvina kötésben lévő görög nyelvű kódex tanúsítja.

(1) A Zónaras (12. sz.) bizánci történetíró Világtörténetének 14. századi másolatába (Bécs, ÖNB, hist. gr. 16: 315×235 mm) 15. századi előzéklapokat illesztettek a kötet elejére és végére (mai számozás szerint: ff. iv–v és f. 479, l. 1. ábra). Noha a kódexet a 18. század közepén újrakötötték, a poncolt aranyozott metszés hálószerkezetű rozettás mintái megegyeznek a másik két görög korvina metszésének motívumaival.³¹

(2) Bíborbanszületett VII. Konstantin császárnak az udvari szertartásokról egybeszerkesztett művét (Leipzig, Universitätsbibliothek, Rep. I. 17: 325×235 mm), amely e szövegegyüttest egyedülként megőrző kódex teljes tartalmára vonatkozóan első kiadójától, Johann Jakob Reiskétől a *De caerimoniis* címet kapta (editio princeps: Lipcse, 1751–66), a 960-as években Konstantinápolyban másolták minden bizonnyal a VII. Konstantin által alapított

³⁰ A Corvina-kötésekről l. ROZSONDAI Marianne: *Die Bibliotheca Corviniana und die Corvineneinbände – Neue Erkenntnisse zu ihrer Beurteilung*. In: Österreichischer Bibliothekartag, Congress Innsbruck, 3. – 7. 9. 1996. Vereinigung Österreichischer Bibliothekarinnen und Bibliothekare. (Biblos-Schriften, 168.) Wien 1998. 337–360; Uő: (2004) *i. h.*; Uő: *A Münchenben őrzött corvina-kötésekről*. = MKSze 2008/3. 246–255. A budai királyi könyvtár görög kézíratairól és az állomány szétszóródásáról l. NÉMETH *i. h.*; ZSUPÁN, E.: *Bevezető gondolatok a görög nyelvű corvinák problémájához*. = Agora 2009/3. 26–39.

³¹ L. a korábbi kötéséről Hugo Blotius 1576-os katalógusában (f. 81r) E 1550: *manuscripta in charta pergamena et extrinsecus deauratus*. MENHARDT, Hermann: *Das älteste Handschriftenverzeichnis der Wiener Hofbibliothek von Hugo Blotius 1576. Kritische Ausgabe der Handschrift Series Nova 4451 von Jahre 1597 mit vier Anhängen*. Wien 1957. 98.

császári könyvtár számára.³² Ez a kódex mindmáig őrzi aranyozott, korábban *alla greca* típusú, de a 20. században helytelenül restaurált korvina-bőrkötését, az előtábla alján a kötet címével (<DE> *REGALIBUS INSTITUTIONIBUS*). Az első ívfüzetéből hiányzó három bifóliót Budán kellett, hogy eltávolítsák. Az első ívfüzetnek ugyanis csak a középső bifólióját használták fel a kötéshez előzéklapként, melynek egyik felét az előtábla belső oldalára ragasztottak, majd később a fatábláról letépték, ezért látszódik csupán a szöveg tükörlenymata a fatáblán, a bifólió másik oldala máig a kódex előzéklapja, jobb felső sarkában egy humanista kéztől egy 5-ös szám látható. Éppígy hiányoznak 10. századi levelek a kötet végéről a f. 265 után (l. 2. ábra).

(3) Aranyszájú Szent János Máté evangéliumához írt homíliáinak 11. századi kéziratában (Bécs, ÖNB, suppl. gr. 4: 340×250 mm), amely ma is korvina-kötésben van, – s ahogy illik – az előtábla alján látható a kötet címe (*CHRYSOSTOMUS SUPER EVĀGELIA*), a kötet elejére és végére egy másik görög kódexből való egy-egy bifóliót helyeztek (l. 3. ábra). Ezek Ioannikos szerzetes (†846) életrajzának 11. századi másolatát tartalmazzák egy *menologion*-ból,³³ a szentek életrajzainak a naptár szerint elrendezett bizánci gyűjteményéből. E bifóliók esetében az íráskép hasonlósága volt fontos a könyvkötő számára, aki nem figyelt a beillesztendő levelek szövegének tartalmára. A kötet bizánci és humanista ívszámozása közti eltérés megerősíti azt a feltevést, hogy a korvinákat bekötő, Budán dolgozó itáliai mester illesztette a 11. századi szövegeket tartalmazó bifóliókat egy másik, Budán lévő görög kódexből, vagy kódex-töredékből.³⁴ E két jó állapotú 11. századi bifóliónak a beillesztése arra enged

³² Részletes leírását l. FEATHERSTONE, Jeffrey Michael: *Preliminary Remarks on the Leipzig Manuscript of De Cerimoniis*. = *Byzantinische Zeitschrift* (95.) 2002. 457–479.

³³ A betoldott bifóliók egy ívfüzetből származnak, rekonstruálásukhoz l. Bécs, ÖNB, suppl. gr. 4, f. 1ra incipit: <συγγε>νόμενος ἐπὶ τὴν φίλην = PG 116, 44A line 6, f. 1vb explicit: ὁ γε καὶ ὕστερον ἐξεβή· καθὰ καὶ περὶ = PG 116, 45A line 13; on f. 332ra: καταπλαγέντες = PG 116, 48 B2, f. 332vb explicit: ὄφιν οὖν τινα φοινικοειδῆ μέγιστον ἐκ ταύτης ὑπο<φαινόμενον> = PG 116, 49 B5, f. 333ra incipit: <ὑπο>φαινόμενον ἰδῶν = PG 116, 49 B5, f. 333vb explicit: ἔστρεφον καὶ ὅπως = PG 116, 52 B8, f. 2ra incipit: δράσας· τῶι τε τοῦ ἡθους = PG 116, 53 B8, f. 2bv explicit: τοῦ κλησιν εἰς αὐτὸν μετα<βαίνουσας> = PG 116, 56 B8.

³⁴ Az Aranyszájú Szent János kódexben (ÖNB suppl. gr. 4) a ff. 3–5, amely levelek a kézirat tartalomjegyzékét és két olyan epigrammát tartalmaznak, melyek egy másik, szintén 11. századi Aranyszájú Szent János homíliáit tartalmazó kódexekben is előfordulnak (pl.: Athén, *Nemzeti Könyvtár*, cod. 2553, f. 1v), rossz állapotban vannak ellentétben a jó állapotú bifólióval, amely megelőzi a sérült leveleket. Épp ezért valószínű, hogy ezt a bifóliót a kötet újrakötésekor helyezték mai helyére. Elég valószínűtlen az a feltevés, hogy egy görögül tudó könyvkötő olyan leveleket helyezett volna a kötet elejére és végére, melyek tartalmának semmi köze nincs a kódex törzséhez. A hasonló írással készült, hasonló korú, ám jó állapotban levő levelek beillesztése inkább a korvinák könyvkötőjének tulajdonítható, aki talán így próbált javítani a kötet küllemén, amely eredeti állapotában egyáltalán nem illett a korvina díszkötéséhez.

A görög ívfüzeteszámok gyakran nem látszanak, mivel a kötet budai újrakötésekor 3–4 mm-t levágtak e számokkal együtt. Több helyen azonban ezek a számok mégis jól kivehetők: f. 30r = δ' (4), f. 88r = ια' (11), f. 208r = κ' (26), f. 224r = κ<η>' (28), f. 296r = λ<ζ>' (37), f. 304r = λ<η>' (38). A görög számozás nem tartalmazza a kódex tartalomjegyzékét (ff. 3–5), melyet a főszöveg befejezése után helyezhettek a kötet elejére. Ezeket a leveleket ugyanúgy vonalazták, mint az Aranyszájú Szent János homíliáit tartalmazó szöveget, a tartalomjegyzék szövegét is ugyanaz a kéz másolta, mint a kódexrest szövegét. Az ívfüzetek első recto oldalainak jobb felső sarkában levő

következtetni, hogy Budán olyan mennyiségben állt rendelkezésre feltehetőleg sérült görög kódexanyag, hogy abból ki lehetett választani a beillesztéshez megfelelő darabokat.

E példák arra utalnak, hogy az 1510-es és '20-as években olyan görög kódexek, illetve kódex-töredékek voltak Budán, melyek egy részét az 1480-as években másolásra vagy be- illetve újrakötésre készítették elő. A budai udvarban, Mátyás halála után, a görög kódexeket főként a Bécsből követként érkező humanisták értékelték nagyra, akiknek sikerült a latin kötetek mellett nagy számú görög kódexet is magukkal vinniük az 1510-es és '20-as években (pl.: Johannes Cuspinianus, Gremper, Johannes Alexander Brassicanus). A fenti példák analógiája alapján elfogadhatónak tűnik az a feltételezés, hogy a Mynas-kódex második ívfüzete (ff. 8–15: Aranyszájú Szent János: *De sacerdote*) a királyi könyvtár ama darabjai közül származik, melyek az újrakötés szándékával szétbontott kódexekből könnyen kikerülhettek eredeti kontextusukból. Ez az ívfüzet, ahogyan fentebb láttuk, egy vaskos kódexből származik, így a bécsi „Aranyszájú kódexbe” (ÖNB, suppl. gr. 4) kötött *menologion*-töredékkel állítható párhuzamba, melyet a kézirat értékének növelése céljából illesztettek hozzá. A Mynas-kódex másik független töredéke, egy 14. századi Nikétas Choniatés töredék (ff. 1–7) szintén ehhez a csoporthoz tartozik. A bécsi humanisták – görög kódexek tanulmányozásával egybekötött – Budán tett követi látogatásaival egy időben, az 1510-es években történt, hogy a Mynas-kódex négy egységét Budán egybekötötte Lucas Coronensis. Ha e négy egység származási helyére gondolunk, adódik a budai királyi könyvtár. A 15. század közepi itáliai luxuskéziraton kívül ugyanis, amely az akkor latinul teljes egészében még nem elérhető Lysias-beszédeket tartalmazta, az egykor különálló 10. századi hadimunkákat tartalmazó kötet is vonzó lehetett Mátyás reprezentatív könyvtára számára, már csak a hadmérnöki rajzok miatt is.³⁵

arab számok a Corvina könyvkötő kezéről származhatnak (f. 1r=1, f. 3r=2, f. 6r=3, f. 14r=4, f. 22r=5, f. 30r=6, f. 39r=7, f. 48r=8, f. 56r=9, f. 64r=10, f. 72r=11, f. 80r=12, f. 88r=13, f. 96r=14, f. 104r=15, f. 112r=16, f. 120r=17, f. 128r=18, f. 136r=19 a későbbi foliáló kezétől áthúzva, f. 144r=20, f. 152r=21, f. 160r=22, f. 168r=23, f. 177r= a szám hiányzik, f. 184r=25, f. 192r=26, f. 200r=27, f. 208=28, f. 216r=29, f. 224r=30, f. 232r=31, f. 240r=32, f. 248r=33, f. 256r=34, f. 264r=35, f. 272r=36, f. 280r=37, f. 288r=38, f. 296r=39, f. 304r=40, f. 312r=41, f. 320r=42, f. 328r=43, f. 330r=44).

³⁵ Valturio *De re militari* című műve két példányban is megvolt Budán (Modena, Bibl. Estense Univ. Lat. 447 és Dresden, Sächsische Landesbibliothek Ms. R 28m). Erről l. W. SALGÓ Ágnes – Milena RICCI tételleírását: FARBAKY Péter – SPEKNER, Enikő et alii (ed.): *Matthias Corvinus, the King. Tradition and Renewal at the Hungarian Royal Court, 1458–1490. Exhibition Catalogue*. Budapest 2008. 300–301. Justus Lipsius egy 1595-ös levelében arról ír, hogy Mátyás udvarában az ókori hadigépezetekről is folyt beszélgetés. Justus LIPSIUS: *Opera omnia*. Vol. II. Wesel 1676. 755. Epist. XXI. Köszönöm VESZPRÉMY Lászlónak, hogy felhívta erre az adatra a figyelmemet (l. VESZPRÉMY László: *A magyar katonai gondolkodás első nyomai a Mohács (1526) előtti latin nyelvű forrásokban*. In: ÁCS Tibor (szerk.). *A magyar katonai gondolkodás története*. Budapest 1995. 11–22. Ezen túl még Vegetiust és Taccola párizsi kódexét (*Bibliothèque nationale*, 7239; CSAPODI: (1973) i. m. Nr. 584) érdemes említeni, ez utóbbi Isztambulból került Párizsba, ezért felmerült vele kapcsolatban, hogy Budáról zsákmányolták a törökök. Érdemes itt említeni Nagylucsei Orbán tulajdonában lévő hadászati munkát (OSzK, cod. Lat. 444).

A négy különböző egység a királyi udvar „könyvgyűjteményéből” származhat, és e szokatlan gyűjtemény összeállítására az adott lehetőséget, hogy a királyi könyvtár gazdátlan maradt: nemcsak tulajdonosát vesztette el, de tudós őre, Taddeo Ugoletto is elhagyta Budát és visszatért Parmába Mátyás halála után. Ekkor már lehetővé vált, hogy szinte bárki, aki megfordult a királyi udvarban, a gyűjtemény egyik-másik darabját megszerezze magának. Ebben az összefüggésben a 15. század közepi Lysias luxuskézirat bifólióinak összekeveredését azzal tudnánk megmagyarázni, hogy a „Corvina-könyvkötője” éppen a Lysias-kötetnek a Corvina könyvtárba illő kötését készíthette elő, amikor a király 1490-ben elhunyt. A megrendelő halála miatt a munka leállt, az átkötés a füzetek szétbontása után maradt félbe, amikor a könyvkötő is eltávozott Budáról. Ez szolgálhat magyarázatul, hogyan szerezhették meg egy viszonylag új luxuskézirat bifólióit összefűzés nélkül, és továbbíthatták így a budai kolostor könyvkötő műhelyébe, ahol végül Lucas Coronensis kötötte egybe a megszerzett görög anyagot. E feltevést, noha a Mynas-kódex szokatlan összetételét megmagyarázná, bizonyítani nem tudjuk.

E négy egység ügyetlen párosítása és egybekötése bizonyára a ma már azonosíthatatlan megrendelő és a könyvkötő Lucas Coronensisnek köszönhető, akiknek görög tudása nem volt kielégítő. Lucas Coronensisé nem mehetett túl azon, hogy görög betűkkel, de latin nyelven a kódex háttáblájának belső oldalára írta a fentebb tárgyalt, róla szóló bejegyzését. Ez látszik a levelek összekeveredett sorrendjéből, amely leginkább a jól olvasható 15. század közepén Itáliában másolt pergamen luxuskézirat lapjainál figyelhető meg, amely az attikai szónok, Lysias beszédeit tartalmazza (ff. 104–129). A Mynas-kódexbe kötött levelek összekeveredtek, az egykori Lysias-kódex leveleinek pedig csaknem háromnegyede elveszett, csupán 36 levél őrződött meg, és – a párhuzamos kódexek kötet-összeállítása és Mynas-kódex ívfüzet-szerkezete, illetve az elveszett szöveg mennyisége alapján – 84 levél elveszett (l. a rekonstruált szerkezetet a 7. ábrán).³⁶ SOSOWER, a Lysias szöveghagyományról írott munkájában azt valószínűsíti, hogy a Mynas-kódex Lysias részének egykori kódexe valaha az Giovanni

³⁶ A Lysias levelek helyes sorrendje a következő (a számok a Mynas-kódex leveleinek mai számozására vonatkoznak): (1.) quinió: 104 + lost + 118 + 119 + 120/123 + 124 + 125 + lost + 113; (2.) quinió: 114 + 115 + 116 + 117 + lost/lost + 126 + 127 + 128 + 129; 5 quinió elveszett; (8.) quinió: 105 + 106 + 107 + 108 + 121 / 122 + 109 + 110 + 111 + 112; 3 quinió elveszett. A Lysias beszédekből a következő részek veszttek el: f. 104 és f. 105 között: Lysias, *Or.* 1. 12–22: (f. 104v) ἡ δὲ τὸ μὲν πρῶτον οὐκ ἤθελεν... (f. 118r) ποιήσεν. καὶ μετὰ ταῦτα διεγένοντο...; f. 125 and f. 113 with Lysias, *Or.* 2. 32–44: (f. 125v) ἀμφοτέρα δὲ οὐ δυνήσονται... (f. 113r) ὕστερον δὲ Πελοποννησίων...; a bifolium between f. 117 and f. 126 with Lysias, *Or.* 3. 17–40: (f. 117v) μόνος βαδίζων ἐντυγχάνω, δεινὸν δὲ... (f. 126r) ἡμεῖς πρὸς ἀλλήλους... (f. 129v) ἀλλ' ὅ τι ψεῦδος περὶ αὐτῶν μηνύσαντες...; [az oldal alján látható nagy üres hely, ami a fordítót arra sarkallhatta, hogy ezt helyezze a kódex végébe, két levél elveszésével magyarázható Lysias alap kódexéből (Pal. gr. 88, 5)], quiniók f. 129 és f. 105 között: Lysias, *Or.* 5. 5 – 19. 35) (f. 105r) πάντες ἐπίστασθε Κόνωνα μὲν ἄρχοντα...; 3 quinió f. 112 után: Lysias, *Or.* 22. 8 – 34. 11: (f. 112v) αὐτοὺς ὀβολῶ μόνον πωλεῖν egészen a Lysias beszédek végéig. Őrszavak találhatóak a füzetek utolsó lapjainak verso oldalán: ff. 113v, 129v, 112v.

Aurispa (1376–1459), itáliai humanista tulajdonát képezte.³⁷ Azzal érvel, hogy könyvtárának jegyzéke tartalmaz egy utalást egy Lysias pergamen kódexre (Nr. 67. *Item orationes Lisiae, in cartis membranis, sine albis*).³⁸ Mivel Lysias beszédeinek teljes korpuszát a 16. századig nem fordították le, az utalásban szereplő pergamenkódexnek görög nyelvűnek kellett lennie. A Mynas-kódex Lysias-töredékein kívül SOSOWER-nek nem sikerült egyetlen másik kéziratot sem találnia, amely megfelelné a leírásnak: pergamen, elég régi ahhoz, hogy Giovanni Aurispáé lehetett, és nem ismert, hogy a 15. század közepén kinek a tulajdonában volt; ebből az időből az összes többi Lysias pergamen kéziratnak ismert a tulajdonosa, és egyiküké sem Aurispa.

Ezen túl, SOSOWER azonosítja a Lysias-töredékek közvetlen előképét. A Mynas-kódex Lysias része a Vat. gr. 1366 jelzetű Lysias papírkódexre megy vissza,³⁹ melyet Joannés Thettalos Skutariótés másolt 1453-ban az egyetlen teljes Lysias beszédkorpuszt megőrző kézitről (ma: Heidelberg, Pal. gr. 88), amely ekkor a firenzei humanista politikus Palla Strozzi (ca. 1373–1462) tulajdonában volt, aki Padovában volt száműzetésben a másolás időpontjában. A Mynas-kódex előképét, a Vat. gr. 1366 jelzetű papírkódexet egy megbízható mintapéldánynak szánhatták, amely hűen követi a legteljesebb Lysias-korpusz bizánci másolatát (Pal. gr. 88). A Vat. gr. 1366-os jelzetű kódex 11 quinióból és egy binióból áll. Ez a felépítés meglepően hasonlít a Mynas-kódexben rekonstruálható quiniókból álló egykori kódexre (l. a 3 quiniót a 7. ábrán). A Mynas-kódexen kívül még két másik pergamen kódex maradt fenn, amelyeket a Vat. gr. 1366 jelzetű kódexről másolt Skutariótés.⁴⁰ Érdeemes megjegyeznünk, hogy a 15. században Lysias beszédeinek gyűjteményéről meglepően kevés pergamenkódex készült.⁴¹ Ebben az összefüggésben, a Mynas-kódex Lysias-töredékeit megőrző pergamen minőségéből, az elegáns görög írásból, és a szokatlanul széles margóból (írástükör: 188×110 mm, lapméret: 275×203 mm; 24–25 sor található egy-egy lapon) jól látszik, hogy a Lysias-töredékek eredetije egy értékes luxuskézirat lehetett.

A Mynas-kódex központi részét alkotó lapok egy része szintén Budán keveredhetett össze. A budai könyvkötő, Lucas Coronensis, több helyen egy 13. századi latin teológiai

³⁷ SOSOWER, Mark L.: *Palatinus Graecus 88 and the Manuscript Tradition of Lysias*. Amsterdam 1987. 48–50, 54–55.

³⁸ FRANCESCHINI, Adriano: *Giovanni Aurispa e la sua biblioteca*. (Medioevo e umanesimo 25.) Padua 1976. 72.

³⁹ L. két hibát, amely összeköti a Mynas-kódexet a Vat. gr. 1366-os jelzetű kódexszel: SOSOWER: *i. m.* 48–50, 54.

⁴⁰ Mindkettőt maga J. Thettalos Skutariótés másolta (Vat. gr. 66: IV levél a tartalomjegyzékkel + 11 quinió). Az egyik Joannés Argyropulosé lett, aki később eladta Bartolomeus Manfredusnak, a Vatikáni Könyvtár őrének 1481–84. A másik (ma Moszkva, Egyetemi Könyvtár, gr. 3: 10 quinióból és 3 quaternióból áll), Domenico Grimani bíboros könyvtárába került a 15. század végén. SOSOWER: *i. m.* 51–53.

⁴¹ Urb. gr. 131 később Frederigo da Montefeltro könyvtárához tartozott; Velence, Marc. gr. 522 (colloc. 317) jelzetű kódexet Béssarión bíboros számára másolták 1464 és 1468 között; l. még codex Marcianus Appendicis VIII.1 (coll. 1159) (Firenzében másolták 1492–1493-ban). SOSOWER: *i. m.* 38–39, 56–57, 67–68.

traktátust tartalmazó kódex pergamenlapja csíkjaival erősítette meg az elszakadt 10. századi pergament, illetve illesztett össze eredetileg különálló leveleket, hogy könnyebben lehessen ezeket összefűzni. Érdekes módon mindkét ponton (a f. 16–17 és ff. 81–82; a latin szöveget tartalmazó pergamencsíkok beillesztésének helyét egy fekete kör jelzi a 6. ábrán), amikor a könyvkötő keskeny pergamen csíkokkal két levelet összedolgozott,⁴² tévedésből felcserélte a levelek helyes sorrendjét. Ezen kívül a f. 32-et, helytelenül a ff. 25–31 levelekből álló ívfüzet után helyezte el. Ezekből a tévesztésekből látszik, hogy legkevesebb 6 levél különválva jutott a műhelyébe. Ez a feltevés, noha ellentmond SCHÖNE rekonstrukciójának,⁴³ a kódex több ellentmondását is megmagyarázza.

A levelek eltérő vonalazása, illetve az egy-egy oldalra írt eltérő számú sorok arra engednek következtetni, hogy a Mynas-kódex központi részét másképp tudjuk rekonstruálni, mint azt SCHÖNE megtette és ahogyan ezt mások átvették tőle. A hadmérnöki munkákat és a történeti kivonatokat egyaránt 34 sorban megvonlazott hasonló minőségű pergamenre másolták; a Philostratos és Aristodémos töredékeket azonban vonalazás nélküli pergamenre másolták sűrűbben, apró betűkkel (f. 83v, az Aristodémos szövegek első oldalán 36 sor található, a f. 81-en, Tyanai Apollónios életrajzának kezdetén és ff. 84–87-n 39 sorba másolták a szöveget). Mivel a hadmérnöki munkákat és a történeti kivonatokat egyformán vonlazott pergamenre másolták, egymáshoz nagyon közeli írással, bizonyára eredetileg is összetartoztak. Ezért tűnik érdekesnek a 3c egységet (ff. 16–17, 88–103) a 3a egység (ff. 18–80, 82) utánra helyezni. Nagyon valószínű, hogy a 3b egységet (ff. 83–87, 81) a 3a és a 3c egységekből álló katonai gyűjtemény végére másolták. Ha helyes a feltevésünk, akkor a ff. 83–87, 81 eredetileg a 10. századi kódex végén foglalt helyet. Így hát az Aristodémostól lemásolt két szövegrész, amelyek a Kr.e. 5. század had- és politikatörténetét taglalják tömören, valamint az Apollónios életrajzából kimásolt fejezetek, melyek – talán a f. 83r-ra másolt bölcsességekhez és receptekhez kapcsolódóan – a pythagoreus vándorfilozófus vegetáriánus étrendjéről, és különleges életviteléről szólnak, minden bizonnyal a 10. századi gyűjtemény legvégén foglalhattak helyet. E rekonstrukció alapján nem szükséges feltételezni, hogy a ff. 16–17 eredetileg összetartoztak. Valószínű, hogy a 15. században a történetírói kivonatokat tartalmazó 3c egységben (ff. 16–17, 88–103) több levél volt, mint most. Azt sem lehet kizárni, hogy a Lysias

⁴² A pergamen csíkok egy 13. századi latin nyelvű teológiai traktátus töredékeit tartalmazzák, melyet a párizsi egyetemre jellemző gót kurzívval írtak, pl. a f. 15 és f. 16 közötti pergamencsík szövegét: *mirabatur eius clementiam et dignitatem Augustinus bonum admirabatur non malum suspicabatur...* Két helyen az elszakadt pergamen megerősítésére használtak fel ugyanabból a forráskódexből pergamen csíkokat (l. f. 23v és f. 32v).

⁴³ SCHÖNE: *i. h.* 442.

levelekhez, illetve a fentebb tárgyalt egyéb görög töredékekhez hasonlóan Budán vesztek el, vagy használták fel más kódexek kötéséhez. Az is lehetséges, hogy Itáliában olyan görög történetírókat tanulmányoztak, akiknek szövege tematikailag a 3c részbe illik és csak innen ismert a szövegük (l. az *Excerpta Constantiniana* kapcsán kifejtett érveket lentebb); ilyen adatok a Mynas-kódex központi részének provenienciájáról árulkodnának. A következőkben megpróbálom rekonstruálni a Mynas-kódex 10. századi központi részének eredeti szerkezetét, valamint a lapok keveredésének néhány olyan esetét elkülöníteni, amely még a kódex Budára kerülése előtt megtörtént.

Mindhárom görög hadmérnöki gyűjtemény, amely közvetlenül a Mynas-kódex központi részével állítható párhuzamba, tartalmaz egy munkát, amelyet *Anonymi de obsidione toleranda* címen idéz a tudomány.⁴⁴ Ezt a művet Bíborbanszületett VII. Konstantin császár uralmának időszakára szokás datálni (egyedül uralkodott: 945–959). E párhuzamos kódexek, melyek felépítése nagyban hasonlít a Mynas-kódexhez, azt bizonyítják, hogy hadmérnöki munkákat és történetírói kivonatokat már a 10. században VII. Konstantin idejében párosítottak (4. ábra).

A 4. ábrát kérem ide helyezni

Ez az összehasonlítás mutatja, hogy a Mynas-kódex az itt felsorolt kéziratok családjához tartozik és a 10. században a f. 82 után feltehetőleg más műveket is tartalmazott. DAIN rekonstruálta e kéziratok családfáját és a korpusz fejlődését (l. 5. ábra). DAIN rekonstrukciója, amely több hadmérnöki munka szövegének együttes vizsgálatán alapszik, nagyjából megegyezik SCHÖNE eredményével, aki Hérón szövegének vizsgálata alapján amellet érvel, hogy a *Escorial Y.III.11* jelzetű kódex a Vat. gr. 1164-ről származik.

Az 5. ábrát kérem ide helyezni

A kéziratok DAIN által rekonstruált családfájából látható, hogy a *Barberinianus 276* és a *Par. gr. 2442* jelzetű kódexek, melyek egykor összetartoztak, illetve a Mynas-kódex szövege fontos helyet foglal el. Egy csoport hadmérnöki munka önálló korpusszá fejlődött még az ókorban (Athénaios hadigépekről szóló műve, Bitónnak a hadigépek építéséről szóló szakmunkája, Alexandriai Hérónnak a *Cheiroballista* megszerkesztéséről, Apollodórosnak a város-ostromról

⁴⁴ E szöveg kiadását l. VAN DEN BERG, Hilda (ed.): *Anonymus de obsidione toleranda*. Leyden 1947. A három kézirat a következő: Vat.gr.1164, ff. 111v–131r; Barberinianus 276, ff. 90v–106r; Escorial Y.III.11, ff. 111v–131r.

szóló munkája, az előbb említett Hérónnak a kilövőgépek építéséről szóló munkája (*Belopoica*), és talán Philónnak a fegyverépítéséről szóló műve). Az a körülmény, hogy a hadászati korpust áthagyományozó kódexekbe egy ismeretlen szerző különböző városok ostromáról szóló történetírói kivonatokból összeszerkesztett művét illesztettek, a Mynas-kódexbe viszont átszerkesztés nélkül történetírói kivonatokat, lehetővé teszi, hogy a Mynas-kódex történeti kivonatai alapján a Bíborbanszületett VII. Konstantin történetírói kivonatgyűjteményének összeállításáról értékes új adatokat kapjunk, illetve az egyedi kivonatoló módszer bizánci megítéléséről is pontosabb képet alkossunk.⁴⁵ Noha a Mynas-kódex történeti kivonatainak az *Excerpta Constantiniana*-val fennálló kapcsolatát kutatók többsége ma nem fogadja el,⁴⁶ a kapcsolat a kivonatolás módszertanát tekintve mindenképp fennáll. Módszertanilag ugyanis a Mynas-kódex történeti kivonatai teljesen azonos szempont szerint készültek, mint amit az *Excerpta Constantiana* két gyűjteményében is fennmaradt előszó leír,⁴⁷ igyekeznek teljes szöveget közölni nem csupán tartalmi összefoglalást, a hosszabb összefüggő kihagyások tematikailag olyan koherens egységet alkotnak, amelyeket az 53 témára tagolt *Excerpta Constantiana* gyűjtemény másik részeibe szánhattak. Az ismeretlen szerző által szerkesztett város-ostromokról szóló történeti kivonatokat szabadabban, gyakran tömörítve, olykor pedig ama tematikus egységek kihagyása nélkül szerkesztette meg, amelyek a Mynas-kódexből hiányoznak. A két szöveg tehát egymástól eltérő szempontok szerint készült.

A hadmérnöki szakkönyvek másolását a kutatás a bizánci császári udvarhoz köti, mégpedig a 10. század második és harmadik negyedére, vagyis Bíborbanszületett VII. Konstantin császár I. Rómanos Lekapénossal való társuralkodására (920–944), majd egyeduralmára (945–959), illetve fiának II. Rómanos császár (959–963) és utóda Niképhoros Phókas császár uralkodására (963–969). A Mynas-kódexszel párhuzamos hadmérnöki munkákat tartalmazó kéziratok bizánci császárok műveit tartalmazzák (általuk írt vagy megrendelésükre készült műveket, így VI. Bölcs Leó *Tacticá*-ját és Niképhoros Phókas' *De velitatione bellica*

⁴⁵ NÉMETH, András: *The Imperial Systematisation of the Roman Past in Constantinople. The Historical Excerpts Commissioned by Emperor Constantine Porphyrogenitus (945–59)* (megjelenés előtt az *The Encyclopaedia from Antiquity to the Enlightenment* cím alatt a Cambridge University Press-nél megjelenő kötetben).

⁴⁶ DUBNER vetette fel, hogy ezek a töredékek a konstantini történeti kivonatokhoz tartoznak. DUBNER, Fred: *Sur un manuscrit grec contenant des extraits d'historiens.* = *Journal general de l'Instr. Publique* (32, Nr. 49, 1863-I-21) 479–480. DAIN, Alphonse: *Les stratégistes byzantins.* = *Travaux et Mémoires* (2.) 1967. 347–349. E feltevés cáfolatáról l. IRIGOIN, Jean: *Les manuscrits d'historiens grecs et byzantins à 32 lignes.* In: *Studia codicologica. Mélanges Marcel Richard.* Ed. TREU, Kurt. Berlin 1977. 240.

⁴⁷ L. *Excerpta historica iussu imperatoris Constantini Porphyrogeniti confecta.* Vol. i. Pars 1. *Excerpta de legationibus Romanorum ad gentes.* Ed. DE BOOR, Carl. Berlin 1903. 1–2; Vol. ii. Pars. 1. *Excerpta de virtutibus et vitiis.* Ed. BUTTNER-WOBST, Theodor. Berlin 1906. 1–2.

néven idézett munkáját, amely a hadászati gyűjtemény egy későbbi kiegészítésének tűnik). A Mynas-kódex és a VII. Konstantin történeti kivonat-gyűjteménye között fennálló szoros módszertani hasonlóság, a hadmérnöki művek párhuzamai egyaránt Konstantinápolyhoz és VII. Konstantin uralkodása idejére kötik a Mynas-kódex 10. századi központi részének keletkezési helyét és idejét.⁴⁸ Tartalma alapján a császár közvetlen környezetéhez tartozó és a hadvezetés iránt érdeklődő személy szerkeszthette egybe, aki a történeti kivonatok előkészítésének korai szakaszában hozzáfért a készülődő történeti gyűjtemény egyik-másik darabjához.⁴⁹ A Mynas-kódexhez hasonló művek gyűjteménye a hadjáratok során a császárnak is kedvelt olvasmánya volt,⁵⁰ példáját környezetében mások is követhették. A Mynas-kódex 10. századi központi részének egykori utolsó elemének (3b) paleográfiai sajátosságai segítik időben pontosan datálni a gyűjtemény összeállítását, amelybe a másik két részt (3a és 3c) korábban kellett, hogy másolják.

A 3b rész (ff. 81, 83–87) Philostratos által írt Tyanai Apollonios életrajzból és egy Aristodémos nevű történetírótól tartalmaz két-két töredékeket; e szövegeket ugyanaz a kéz másolta, amely eltér a hadmérnöki munkák és a városostromokról szóló történeti kivonatokat lejegyző kéztől is. A f. 83r-n található recepteket és bölcsességeket a Philostratos és Aristodémos töredékeket lejegyző kézhez hasonló írással jegyezték le. A ff. 81–87 kezét is a 10. század közepére lehet datálni, mivel szoros hasonlóságot mutat a *Par. gr. 781* jelzetű kódex kezéhez,⁵¹ melyet I. Rómanos és VII. Konstantin társuralkodása alatt másoltak 939-ben. Ha feltételezésünk helytálló, miszerint ez a 10. századi központi rész utolsó darabja, a hadmérnöki munkákat és a történeti kivonatokat ez előtt kellett hogy másolják. A Philostratos és

⁴⁸ Érdemes itt megjegyezni, hogy a Corvina-bőrkötéssel rendelkező *De caerimoniis* kódexet (Lipscse, Universitätsbibliothek Rep. I. 17) a kutatás jelenlegi állása szerint (l. FEATHERSTONE: I. h.) a császári scriptoriumban a császári könyvtár számára másolták, illetve a Niképhoros Kallistos Xanthopoulos egyháztörténeti művét egyedülként megőrző, és a császár saját példányának tartott bécsi ÖNB hist. gr. 8-as jelzetű kódex is a Budai királyi könyvtárban volt. Nem kizárt, hogy e császári udvarhoz köthető két kódex budai beszerzése összefügg a Mynas-kódex központi, 10. századi részének megszerzésével.

⁴⁹ Theophanes Continuatus történeti gyűjteménye (*Scriptores post Theophanem*. Ed. BEKKER, Immanuel. Bonn 1838. 445–446) tájékoztat arról bennünket, hogy VII. Konstantin császár szívesen társalgott az általa újjáalakított palotaiskola diákjaival. A konstantini történeti kivonatok egyetlen épen fennmaradt 10. századi példánya (*Excerpta de virtutibus et vitiis*: Tours, *Bibliothèque municipale*, C 980) olyan margináliákat is tartalmaz, melyeket jól magyaráz az a lehetőség, hogy a hatalmas vállalkozás előkészítésében, és a kivonatolásban az iskola diákjai is részt vettek. Ez magyarázhatja, hogy az egész udvart átítatta az a történeti munkákkal szemben támasztott gyakorlati szemlélet, amely a kivonatokra jellemző.

⁵⁰ A császár által a fia, Rómanos számára írt értekezésben említi, milyen műveket kell egy hadjáratra vinni, köztük hadmérnöki és történeti munkákat. A vonatkozó szövegrész kiadását l. HALDON, John F.: *Three Treatises on Imperial Military Expeditions*. (CFHB 28.) Vienna 1990. 107.

⁵¹ *Par. gr. 781*-es jelzetű kódex Aranyházú Szent János művét tartalmazza, melyet Stylianos másolt (vonalazás típusa: II, 4b). L. AGATI, Maria Luisa: *La minuscula "bouletée"*. Città del Vaticano 1992. Vol. I, 280–281. L. még LAKE, Kirsopp – LAKE, Silvia: *Dated Greek Minuscule Manuscripts to the Year 1200*. Vol. 4. Boston, MA 1935. Nr. 137.

Aristodémos szövegek nem csak a füzetek keveredése miatt kerültek rossz sorrendbe (l. az ívfüzetek mai és a rekonstruált szerkezetét a 6. és 7. ábrán). Az Aristodémos szöveg a f. 87v-n váratlanul megszakad, ahogyan a Philostratos szöveg is a f. 81v-n; mindkét esetben a szövegnek egy ma már elveszett lapon kellett folytatódnia, tehát innét is hiányoznak levelek.

VII. Konstantin történeti kivonatainak elkészítése körül sok a bizonytalanság, ebben az összefüggésben a Mynas-kódex különösen jelentős. A történeti kivonatainak módszertani párhuzama, amelyet már a 930-as évek végén alkalmaztak, időben korábbra helyezi VII. Konstantin óriási vállalkozásának kezdetét. A Mynas-kódex történeti kivonataiból hiányzó tematikus egységek arra engednek következtetni, hogy a császár szorgalmazta kivonatolás messzebbre jutott, mint azt a néhány fennmaradt töredékes gyűjtemény alapján a kutatás ma feltételezi.⁵² Ezen kívül a császári luxuskéziratoktól eltérő kodikológiai jellemvonások azt mutatják, hogy a történeti szövegekhez a császári udvarban többen hozzáfértek, mint azt a kutatás gyanítja, így hatást tudtak gyakorolni a császári udvar szellemi életére.

A Mynas-kódex központi részének bizánci történetéről ennyit lehet mondani. A kódex Bizánctól Itáliába kerülését nem lehet pontosan rekonstruálni. A központi rész (3a) leveleinek keveredése részben már Bizánctól megtörtént. Erre utalnak a Mynas-kódexnek és egy itáliai másolatának közös hibái (l. alább). SCHÖNE feltételezte, hogy a 10. századi rész Giovanni Aurispa tulajdonához tartozott (l. fentebb), aki 238 kódexszel tért haza Bizánctól Velencébe, köztük Athénaios hadmérnöki munkájával.⁵³ Aurispa többször is írta Ambrogio Traversarinak (1424–1430), hogy birtokában van a mérnök Athénaios *περι μηχανημάτων* című munkája, egy régi kódex ábrákkal gazdagon díszítve; latin kódexeket remélt érte cserébe Traversaritól. Mivel hagyatéki jegyzéke nem tartalmazza ezt a tételt, bizonyára halála előtt sikerült megválnia tőle. SCHÖNE azonban arra alapozta feltételezését, hogy egyedül a Mynas-kódexben kezdődik a hadmérnöki gyűjtemény Athénaios művével. Csakhogy a 11. századi Escorial Y.III.11 szintén Athénaios művével kezdődik, így éppúgy lehet azonos azzal a kódexszel, amelyre Aurispa utalt,⁵⁴ sőt azt sem lehet kizárni, hogy Aurispa másolata elveszett. Sabadini — talán nem tudva a többi kódex létezéséről — Aurispa Athénaiosát a Vat. gr. 1164 jelzetű kézirattal, a Mynas-kódex egy másik rokonával azonosította. Feltételezésének gyenge pontja, hogy Athénaios

⁵² WILSON, Nigel Guy: *Scholars of Byzantium*. London 1983. 145.

⁵³ L. SCHÖNE: *i. h.* 445. n. 2; ROZSONDAI: *i. h.* 524. Aurispa levelezéséhez l. SABBADINI, Remigio: *Carteggio di Giovanni Aurispa*. Roma 1931. Nr. viii, xxiii, lii, liii, liiii, lv. p.13, 51, 67, 69, 70, 72.

⁵⁴ Francisco Maturancio a kódexet Perusa-i Szent Péter kolostornak ajándékozta, később Hurtando da Mendoza szerezte meg a kéziratot. A kézirat történetéről nem lehet tudni azelőtt, hogy Francisco Maturancio megszerezte, vö. DE ANDRÉS, Gregorio: *Catalogo de los Códices Griegos de la Real Biblioteca de el Escorial*. Vol. ii. Madrid 1965. 157–159.

műve ma a kódex közepén helyezkedik el (ff. 95r–101r), így aligha lehetett azonosítani a sok más művet is tartalmazó kötetet ezzel a szerzővel, bár az is elképzelhető, hogy a 15. században a művek más sorrendben voltak egybekötve.

A legkorábbi időpont, azonban, amikor a Mynas-kódex 10. századi központi része előlép az ismeretlenség homályából 1469–70, éspedig Rómában, ahol néhány szövegét Démétrios Tribólés lemásolta egy gyűjteménybe (ma: Bécs, ÖNB, phil. gr. 140).⁵⁵ A Mynas-kódex központi részének addig kiadatlan szövegeit közzétevő kutató, WESCHER feltevését,⁵⁶ miszerint a bécsi phil. gr. 140-es jelzetű kódex több szövegét a Mynas-kódexről másolták, a két kézirat párhuzamos vizsgálata egyértelműen megerősíti. A phil. gr. 140 nemcsak hogy hűen lemásolja a Mynas-kódex összes ábráját, hanem azokat a hibákat is megismétli, amelyek a kötet néhány lapjának keveredéséből adódnak.⁵⁷ Egy pont kétség kívül bizonyítja a bécsi másolatnak a Mynas-kódextól való közvetlen függését: Hérón Cheirollista-építésről szóló munkájának szövege rossz sorrendben található a Mynas-kódexben a levelek keveredése miatt (a helyes sorrend így volna: ff. 56, 58, 57). Noha a szöveg befejezetlenül hagyományozódott, nem a szöveg tényleges végénél, hanem a f. 57-n végződik a Mynas-kódexben. A phil. gr. 140 a f. 63r-n végződik szintén nem a mű tényleges végénél, hanem éppen ott, ahol a szöveg a Mynas-kódexben a f. 58v-n megszakad (l. 6. és 7. ábra).

Meglepő módon, éppen ez a bécsi másolat azonos azzal a kódexszel (Bécs, ÖNB phil. gr. 140), amelynek egyik művére Joannes Alexander Brassicanus utal híres levelében, amelyet a Corvina könyvtárból zsákmányolt Salvianus mű (ÖNB, cod. Lat. 826: *De vero iudicio et providentia Dei*) nyomtatásban kiadott (Basel, 1530) műve elejére illesztett. Ebben a levélben egyebek mellett elmeséli a budai királyi könyvtár 1525-ös megtekintésének élményét, és ettől függetlenül felsorolja azokat a műveket, amelyeket ki szeretne adni, köztük Hérón egyik művét

⁵⁵ A szkriptor azonosítását Démétrios Tribólés-szel Ernst GAMILLSCHEG végezte el, akinek ezúton is köszönöm, hogy megosztotta velem észrevételét. D. Tribólés tevékenységéről l. RGK (*Repertorium der Griechischen Kopisten, 800–1600*) 1A n°103 és OLEROFF, Alexandre: *Démétrios Trivolis, copiste et bibliophile*. = *Scriptorium* (4.) 1950. 260–263. A kódex hozzáférhető leírása megítélésem szerint több helyen pontatlan (vízjel, ívfüzetek szerkezete), l. *Katalog der griechischen Handschriften der österreichischen Nationalbibliothek*, 1. Codices Historici, Codices Philosophici et Philologici. Hrsg. HUNGER, Herbert et alii. Wien 1961. 245–246.

⁵⁶ WESCHER: (1867) *i. m.* XXXV–XXXVI.

⁵⁷ Hérón: *De dioptra*: Par. suppl. gr. 607, ff. 62–80 = ÖNB Phil. gr. 140, ff. 31r–59r; Hérón: *De constructione et mensura chirollistae*: Par. suppl. gr. 607, ff. 56–58 (a helyes sorrend ff. 56, 58, 57 volna) = ÖNB phil. gr. 140, ff. 59v–63r. Ez a hely meggyőzően bizonyítja, hogy a két kézirat közvetlen kapcsolatát: a Mynas kódexben rossz sorrendben szereplő szöveg (Par. suppl. gr. 607, f. 58v) ugyanannál a szónál végződik a bécsi kódexben is (ÖNB phil. gr. 140, f. 63r: δὲ ἀπαλλήλων δὲ δακτύλους ΒΣ). A befejezetlen szöveget tartalmazó ívfüzet 4 maradék levelét az ÖNB phil. gr. 140-ben a másolója üresen hagyta, talán abban a reményben, hogy máshonnet pótolni tudja a hiányzó szöveget. Hérón: *Belopoeica*: Par. suppl. gr. 607, ff. 46r–55v = ÖNB phil. gr. 140, ff. 64r–77r.

is, amely a Mynas-kódexben, illetve a róla készült másolatban szerepel: [...] *Heronis Alexandrini librum περὶ βελοποιίας*... A phil. gr. 140-es kódex megőrizte J. A. Brassicanus exlibris-ét (f. IIIr), tehát ez lehet azonos azzal a kódexszel, amelyre az előszóban Brassicanus utal. Noha a Diodóros Sikeliótés kódexen (Bécs, ÖNB, suppl. gr. 30) kívül az itt felsorolt tételek egyikéről sem lehet teljes bizonyossággal kimutatni, hogy a budai királyi könyvtárból származnának, ezt az eredetet az itt szereplő tételek egyikénél sem lehet kizárni.⁵⁸ A phil. gr. 140-es jelzetű kódex esetében az a lehetőség tekinthető egy további érvnek, hogy a 10. századi hadmérnöki munka és római másolata együtt érkezhetett Budára, sorsuk csak itt vált ketté.

A hadmérnöki értekezéseken kívül a Phil. gr. 140 néhány asztronómiai munkát és táblázatot is megőrzött az újplatonista filozófustól, Gemistos Pléthóntól (1355–1452/54), aki az Itáliába települt, majd később a bíborosi rangot nyert Bessarión (1403? –1472) mestere volt.⁵⁹ Gemistos Pléthón Platón tanításait támogatta Aristotelésszel szemben, amikor a firenzei zsinat alatt előadásokat tartott az új tanításokra fogékony városban. A Phil. gr. 140-es kódex

⁵⁸ Brassicanus levelének ide vonatkozó részlete így hangzik: *Nunc Salvianum* [ÖNB Cod. Lat. 826; Basel, 1530] *tuum accipe, princeps optime tuum inquam, tibi tuoque felicissimo nomini inscriptum: quem si tibi, ut jure optimo meretur; placuisse intellexero, curabo quanta fide potero, ut & alia, quae adhuc in bibliotheca nostra sunt innumera, & praecipue graeca, nempe Chrysostomi diversa in sanctos encomia, Origenis librorum epitome per Gregorium theologum & Basilium Magnum digesta, Severiani Gabalorum episcopi in genesin conciones XIV. Gregorii Nysseni in genesin enarrationes, Basilii Magni hexaëmeron integrum, & longe copiosius, quam ab Argyropylo, vel ab Eustachio ad Syncleticam Germanam in linguam latinam conversum sit, Nazianzeni ac Basilii multa nunquam adhuc visa vel edita? Philonis* [ÖNB suppl. gr. 50 = CSAPODI: (1973) i. m. Nr. 500–501 mint elveszett művek] *libri tres περὶ τοῦ βίου μωσεως, & eiusdem alter, qui inscribitur, βίος πολιτικοῦ ὅπερ ἐστὶ περὶ Ἰωσηφ: ad haec liber, cui titulus est, περὶ ἀρετῶν ἧτοι ἀνδρείας καὶ εὐσεβείας, καὶ φιλανθρωπίας καὶ μετανοίας, &c. sub tui nominis auspicio ad communem omnium utilitatem in lucem veniant. Felicem te profecto, tua si bona noris: hoc est si videas tuo favore ac beneficio tantum commodorum ad studiosos atque doctos omnes promanasse: feliciorum autem multo, si & alia graeca, quae ad meliorem artium cognitionem attinent, tibi nominatim anscripta, nuncupataque invulgavero: hoc est, Procli, Joan. Philoponi, cognomento grammatici, ac Manuelis Moschopuli commentarios in Hesiodum* [ÖNB suppl. gr. 18 = CSAPODI: (1973) i. m. Nr. 432 mint elveszett mű], *ad haec in Oppiani Halieutica commentarios utilissimos* [ÖNB phil. gr. 135 = CSAPODI: (1973) i. m. Nr. 459], *Jamblichum Chalcidensem philosophum de rebus Pythagoricis* [London, British Museum, Addit. MS. 21 165 = CSAPODI: (1973) i. m. Nr. 347], *eiusdem protrepticas orationes, Diodorum Siculum in historiis* [ÖNB suppl. gr. 30; Basel, 1539, = CSAPODI: (1973) i. m. Nr. 225], *non illis quidem, quas Poggius latinas fecit* [Bologna, 1472], *arithmetica & geometrica Nicomachi: Heronis Alexandrini librum περὶ βελοποιίας* [ÖNB phil. gr. 140 = CSAPODI: (1973) i. m. Nr. 320], *& graeci auctoris innominati libros vere aureos XX. De re rustica* [Cassianus Bassus, ÖNB med. gr. 46; Basel, 1539 = CSAPODI: (1973) i. m. Nr. 790 mint elveszett mű]: *ac alia praeterea multa, quae nunc commemorare nolo, ne videar librariae meae suppellectilis, forte non ita condemnandae, catalogum contexere.*

A fenti kéziratok közül a Diodóros kódexen kívül egyiknek sem lehet közvetlen kapcsolatát kimutatni a Corvina könyvtárral, eltekintve a londoni Iamblichos kötetéről, melybe Budán látott és a mára elveszett Simplicius kötetéről tesz említést Brassicanus (London, BL Addit. Ms 21 165, f. 1r: *Simplicius illos quatuor Iamblichi libros commentariis illustravit. Nam in bibliotheca Vaticana rhome collocatae fuerunt, ut ex multis viris iuxta doctis ac integris accepimus, nos Bude vidimus cum hac suscriptione: Σὺμπλικίου πόνοσ οὗτος, Ἰάμβλιχε δῶτορ ἕαων ἴλαθι νικῆθεις ἀλλ' ὑπὸ σῶν ἐπέων*), e megjegyzést Bécsben is beleírhatta Brassicanus a kódexbe.

⁵⁹ A kódex utolsó három beírt oldala (ff. 95r–96r) asszír, perzsa királyok, illetve a Ptolemaiosok, római és bizánci császárok listáját tartalmazza egészen Michael Palaiologos-ig.

másolója, Démétrios Tribólés, nemcsak hogy Pléthon újplatonista köréhez tartozott, hanem vele egy helyről is származott, gyakran hivatkozik spártai eredetére (Mistra ugyanis, ahol mindketten tevékenykedtek, igen közel feküdt az ókori Spártához).

A bécsi másolat keletkezésének helye és ideje a kódex papírjának vízjele alapján tudható. Ez egy kürtöt ábrázol olyan formában, ahogyan ugyanez a vízjel két 1470-ben, illetve 1471-ben Rómában másolt kéziratban is feltűnik.⁶⁰ D. HARLFINGER ennél a vízjelnél a két olyan kézíratra hivatkozik, amelyet Rómában másolt 1471-ben Joannes Rhosus,⁶¹ aki annak a Polybios kötetnek (Vat. Urb. gr. 101) is a scriptora volt, melyet a hiteles korvinaként számon tartott müncheni Polybios-ról (cod. gr. 157) másolt Itáliában valamikor 1455 és 1474 között.⁶² Démétrios Tribólés, a phil. gr. 140 másolója Rómában tevékenykedett 1467-től 1472-ig, ahogyan két, keze nyomát viselő kódex, a görög epigrammák Planudés-féle antológiája (Velence, *Biblioteca Marciana*, cod. 621, 1472-ben másolta)⁶³ és egy krakkói Homéros (Odysseia, *Jagelló Könyvtár*, Rks. 543)⁶⁴ tanúsítja. A krakkói Homéros-kódexet szintén Rómában másolta 1469-ben saját maga számára, ahogyan erre a kódexben egy feljegyzésében utal: ἔργον καὶ κτῆμα Δημητρίου Τριβώλη τοῦ Σπαρτιάτου. Nem lehet tudni, hogyan jutott ez a kódex Rómából Krakkóba, ahol az első nyoma a krakkói egyetemi könyvtárban már 1570-ből ismert.⁶⁵ Tribólés több más kéziratot is másolt Bessarión számára, patrónusa 1472-ben bekövetkező haláláig. HENRY, Plótinus *Enneades* című művének szöveghagyományát vizsgálva kifejti, hogy a krakkói Homéros bizánci kötése ugyanabból a műhelyből származik, mint Tribólés Plótinus *Enneades*-át tartalmazó müncheni kódex (cod. gr. 449). A müncheni Plótinus legnagyobb részét (ff. 14r–262v) D. Tribólés másolta egy Michael Lygizos nevű másolóval közösen (ff. 1r–13v: Porphyrios: Plótinus élete) Gortynában, Kréta szigetén 1465-ben.⁶⁶ A kutatók többsége elfogadja, hogy ez a

⁶⁰ BRIQUET, Charles M.: *Les Filigranes, Dictionnaire historique des Marques du Papier dès leur apparition vers 1282 jusqu'en 1600*. Leipzig 1923. Nr. 7834; HARLFINGER, Dieter – HARLFINGER, Johanna: *Wasserzeichen aus griechischen Handschriften*. Berlin 1980. Horn 25.

⁶¹ HARLFINGER: *i. m.* Horn 25; Joannes Rhosus: RGK 1A No 178, RGK 2A No 237. A két említett kézirat jelzetei: Par. gr. 1910 és Firenze, Laurenziana, Plut. 55,9.

⁶² J. Rhosus szignálta a Vat. Urb. gr. 101-es jelzetű kéziratot, de a lejegyzés időpontját nem adja meg. MOORE (*i. m.* 15–16) 1455 és 1474 közé teszi két érv alapján: (1) Rhosus 1455-ben kezdte másolói tevékenységét, (2) a Vat. Urb. gr. 101, 1r tartalmazza „Fredericus comes Feltrensis” címerét aki 1474-ben Urbino hercege lett. L. a két kézirat közös hibáiról MOORE: *i. m.* 26–27.

⁶³ L. a kézirat leírását in MIONI, Elpidio: *Codices Graeci Manuscripti (Bibliothecae Divi Marci Venetiarum)*. Roma 1985. vol. 549–554.

⁶⁴ GOLLOB, Eduard: *Verzeichnis der griechischen Handschriften in Österreich ausserhalb Wiens mit 11 Tafeln*. (Sitzungsberichte Kais. Akademie der Wissenschaften in Wien, Philologisch Historische Klasse cxlvi.) Wien 1903. 19.

⁶⁵ A kézirat egy másik bejegyzése szerint M. Stanislaus Cirzephius maior college pro bibliotheca eiusdem collegii legavit 1570.

kódex hiteles korvina.⁶⁷ OLEROFF felfigyelt arra a jelenségre, hogy Tribólés, miközben saját maga számára másolt kódexekben mindig feltünteti, hogy ő a kötet másolója illetve tulajdonosa,⁶⁸ a mások számára másolt köteteket nem szignálja. OLEROFF szerint tehát Démétrios Tribólés az Escorialban található Platón kéziratot (Korfu, 1462),⁶⁹ a müncheni Plótinost (Gortyn, Kréta, 1465), a krakkói Homérost (Róma, 1469), a görög epigrammák Planudés-féle gyűjteményét (Róma, 1472),⁷⁰ és Dioskoridés orvostudományi művét⁷¹ (Korfu, 1481) saját maga számára másolta, emellett jó érzékű könyvgyűjtő is volt, ahogyan erről Janos Laskaris 1491-es feljegyzése is tanúskodik.⁷²

A saját maga számára és a megrendelésre történő másolatok közti különbségről tanúskodik Plótinus *Enneades*-ának egy másik példánya, melyet patrónusa, Bessarión számára másolt olyan papírra, amelynek vízjele megegyezik a müncheni másolat vízjelével (Venance, Biblioteca Marziana, 240, D. Tribólés szignója nélkül és Bessarión possessor-bejegyzésével a f. V^v-n).⁷³ Bessarión Plótinosa azt sejteti, hogy D. Tribólés másolatait akár hosszú ideig is magánál tarthatta, ugyanis aligha adhatta azt Bessariónnak, mielőtt Rómába jött, évekkel azután, hogy azt Krétán lemásolta. Az a feltevés, hogy ezek a kötések arra utalnának, hogy e köteteket Mátyás király könyvtárába kerültek, nem bizonyítható. Már csak azért sem, mivel e bizánci típusú kötések hasonlóságuk miatt nehéz egyetlen könyvkötő műhelyhez kötni. Talán ez is cáfolja HENRY feltevését,⁷⁴ aki szerint D. Tribólés mindkét Plótinus-át (1465) kötés nélkül

⁶⁶ Démétrios Tribólés a következő possessor-bejegyzést másolta a kódexbe (f. 127v): ἡ βίβλος ἤδε ἐγράφη διὰ τῆς ἐμῆς χειρὸς Δημητρί(ου) Τριβώλ(ου) Πελοποννησίου ἐκ Σπάρτης διατριβόντος ἐν πόλει Κρήτης Γορτύνη μετὰ | τὴν τῆς ἐμῆς πατρίδος ἄλωσιν ἐν ἔτει ς'ογ'.

⁶⁷ CSAPODI: (1973) *i. m.* Nr. 543; CSAPODI-GÁRDONYI: *i. m.* Nr. 111), és a kutatók nagy része úgy gondolja, hogy a BSB cod. gr. 449-es jelzetű kódexe egy hiteles korvina. HAJDÚ Kerstin ugyanakkor nem tartja elegendőnek a müncheni Plótinus kézirat Corvina könyvtárból való eredetéről szóló bejegyzést annak eldöntésére, hogy vajon e kódex a budai könyvtárból származik-e. A problémát behatóan tárgyaló részletes tanulmánya szerint [HAJDÚ, Kerstin: *Mit glücklicher Hand errettet? Zur Provenienzgeschichte der griechischen Corvinen in München.* In *Die acht münchener Handschriften aus dem Besitz von König Matthias Corvinus*, hrsg. FABIAN, Claudia – ZSUPÁN, Edina (Ex Bibliotheca Corviniana, Supplementum Corvinianum I, Bavarica et Hungarica I.) Budapest 2008. 45–50] az az információ, hogy Schegkius Ferdinánd császártól szerezte a Corvina könyvtárból származó Plótinus-kódexet az idősebb Schegkius-tól származik (Martin Crusius közvetítésével) még 1564 előttről, ami egy elég korai dátum.

⁶⁸ OLEROFF: *i. m.* 261.

⁶⁹ Escorial, Ψ.I.1, vö. OLEROFF: *i. m.* 260.

⁷⁰ Venance, Marciana, cod. gr. 621, f. 66: τοῦτο τὸ κάλλιστον βιβλίον ἐστὶν ἔργον χειρῶν καὶ κτήμα Δημητρίου Τριβωλήτου σπαρτιατοῦ. Ἐγράφη δὲ καὶ τοῦτο μετὰ τὴν ἐμῆς πατρίδος ἄλωσιν ἐν Ῥώμῃ ἔτει ς'π'. MIONI: *i. m.* 549.

⁷¹ Par. gr. 2182, vö. OLEROFF: *i. m.* 260.

⁷² Démétrios Tribólés könyvtárának listájáról, melyet Janos Laskaris állított össze 1491-ben, l. MÜLLER, K. K.: *Neue Mitteilungen über Janos Laskaris und die Mediceische Bibliothek.* = *ZfBw* (1.) 1884. 394–396; LAMBROS, Spyridón: *Λακεδαιμόνιοι βιβλιογράφοι καὶ κτήτορες κωδίκων κατατὰ τοὺς μέσους αἰῶνας καὶ ἐπὶ Τουρκοκρατίας.* = *Neos Ellénomnómón* (4.) 1907. 316–325.

⁷³ HENRY, Paul: *Études plotiniennes.* Vol. 2. *Les manuscrits des Ennéades.* Buxelles 1948. 214–224; HAJDÚ: *i. h.* 41, A. 56, 61.

⁷⁴ HENRY: *i. m.* 210–211.

vitte Krétáról Rómába. Az 1469-ben Rómában másolt krakkói Homéros esetében a bizánci típusú kötésének Itáliában kellett készülnie ezen időpont után (a kutatók feltevése szerint Firenzében vagy Velencében),⁷⁵ ami azonban nem zárja ki annak lehetőségét, hogy a Gortynben másolt Plótinost még Krétán bekötötték. Ennek ellenére épp a kötésük alapján feltételezték, hogy a két görög kódex a Corvina-könyvtárhoz tartozott. Egyfelől HENRY és DENISSOFF gondolt arra ezen az alapon, hogy a krakkói Homérost eladták Mátyásnak.⁷⁶ Másfelől, 1878-ban FISCHER feltételezi, hogy a müncheni cod. gr. 490-es jelzetű kódex⁷⁷ szintén kapcsolatba hozható a Corvina könyvtárral. Ezeket a feltevéseket azonban pusztán a kötés alapján nem lehet bizonyítani, mivel ezek nem feltétlenül utalnak egy közös műhelyre, így a megrendelőre sem.

A Mynas-kódex bécsi másolata (phil. gr. 140) illik az újplatonista közegbe Pléthón asztronómiai munkájának és táblázatának matematikai és csillagászati vonatkozásai miatt. A bécsi másolatot Démétrios Tribólés, a scriptor nem szignálta, tehát feltehetőleg nem kívánta megtartani magának, ami azonban nem feltétlen jelenti azt, hogy a másolást követően azonnal megvált tőle, ahogyan ezt Bessarión Plótinósával kapcsolatban láhattuk. A kötése sajnos nem árul el többet, mivel a bécsi Udvari Könyvtár legtöbb kódexével együtt a 18. század közepén a phil. gr. 140-es kódex is új kötést kapott (Gerard van Swieten, 1754). Démétrios Tribólés egy másik másolata érdemel itt említést (Bécs, ÖNB, phil. gr. 5). A Homéros Iliását és Odyszeiáját tartalmazó kéziratot sem szignálta a másoló.⁷⁸ Ezt a kötetet Augerius Busbecq, Ferdinánd császár konstantinápolyi követe szerezte meg az 1550-es években.⁷⁹ Ma már lehetetlen bizonyítani, hogy a Mynas-kódex központi, 10. századi része, a részben róla készült másolat vajon D. Tribólés néhány másik kötetével együtt került-e Magyarországra. A fenti körülmények mégis azt sejtetik, hogy Démétrios Tribólés római tevékenységét és patrónusának, Bessariónnak 1472-ben bekövetkező halálát követően néhány kézírata, amelyet

⁷⁵ DENISSOFF, Élie: *Maxime le Grec et l'Occident, Contribution a l'histoire de la pensée religieuse et philosophique de Michel Trivolis*. Paris–Louvain 1943. 127; HENRY: *i. m.* 211.

⁷⁶ DENISSOFF (*i. m.* 127. 1. jegyzet) HENRY (*i. m.* 211) alapján cod. Krakói 543-as jelzetű kódexet a Corvina könyvtárból eredezteti, állítását nem indokolja meg kielégítő módon. Ez a felvetés eddig elkerülte a Corvina könyvtár kutatóinak figyelmét.

⁷⁷ A leírását l. HARDT, Ignaz: *Catalogus codicum manuscriptorum Graecorum Bibliothecae Regiae Bavaricae*. Vol. 5. *Cod. CCCCLXXIII–DLXXX*. München 1812. 71–142; Carl Werner MÜLLER, Eine spätbyzantinische Redaktion des pseudoplatonischen Dialogs ΠΕΠΙ ΑΡΕΤΗΣ. = Würzburger Jahrbuch für die Altertumswissenschaft (NF 5.) 1979. 237–251. A kötés Corvina könyvtárral való kapcsolatáról, és a felvetés cáfolatáról l. HAJDÚ: *i. h.* 43–44. A vita alapját a következő említés képezte: FISCHER, Ludwig: *König Mathias Corvinus und seine Bibliothek. Vortrag gehalten im Vereine „Mittelschule“ in Wien, am 23. März 1878 [...]*. Wien 1878. 27.

⁷⁸ *Katalog der griechischen Handschriften*. Vol. 1. Hrsg. HUNGER. 139 és RGK 1A Nr. 103.

⁷⁹ Egyik budai királyi könyvtárból származó kódex később Bakócz Tamás esztergomi érsek birtokába került, amely ismeretlen úton Konstantinápolyba került, ahol Busbecq vásárolta meg, majd vitte Bécsbe, ahol a Hofbibliothek aállományába került. *Katalog der griechischen Handschriften*. Vol. 1. Hrsg. HUNGER. 387–388; CSAPODI: (1973) *i. m.* Nr. 371.

korábban összegyűjtött, illetve másolt, egy csoportot alkotott, amely egy ideig együtt vándorolt, majd részben talán Magyarországra is eljutott.

Végül pedig azt a kérdést próbálom tisztázni, hogyan kerülhetett a Mynas-kódex Budáról a Vatopedi kolostorba. A kódex első előzéklapján f. (Iv) található egy possessor bejegyzés (Γαβριήλ ἐλέου θεοῦ θεσσαλονίκης ἀρχιεπίσκοπος καὶ ἑξαρχος πάσης Θεσσαλίας),⁸⁰ amit a kódex történetével kapcsolatban eddig nem vett figyelembe a kutatás. A bejegyzés tanúsága szerint a Mynas-kódex a 16. század végén Gabriel, Thessaloniki püspökének (1593–1596)⁸¹ és egész Thessalia exarchosának tulajdonában volt. A közvetlen török útvonal Budáról Konstantinápolyba 1526-ban vagy 1541-ben majd innét az Athos hegyre, ahogyan ROZSONDAI Marianne feltételezi, kevésbé tűnik valószínűnek.⁸² Anthony HOBSON,⁸³ ugyanakkor egy másik lehetőséget is felvetett. Michael Kantakouzenos, a Şeytanoglu (Sátán fia) néven is ismert gazdag görög kalandor és műgyűjtő is lehetett, aki megvásárolta a kéziratot. Gyűjteményének darabjait elkobozták és 1578-ban elárverezték, miután kegyvesztett lett és szultáni parancsra kivégezték.⁸⁴ Könyveinek egy részét – HOBSON szerint – az egyik leggazdagabb Athos hegyi közösség, a Vatopedi kolostor is megvásárolhatta. A korábban említett körülmények alapján, úgy véljük, hogy nem szükséges Buda és az Athos hegyi kolostor között Konstantinápolyon keresztüli útvonalat feltételezni.

Egy harmadik lehetőség is adódik, amely talán valószínűbb az előbbi két feltételezésnél. Erdélyen keresztül is történhetett, hogy a Mynas-kódex Gabriel archiepiskopos tulajdonába került a 16. század végén, majd ezután a Vatopedi kolostorba. A 16. századi Erdély és Havasalföld ortodox szerzetesek révén szoros kapcsolatban állt a Szent Heggyel és Észak-Görögországgal. E lehetőség alátámasztására Martin Haczy (vagy Haczius) (1495–1547),⁸⁵ nagyváradi prépostjának, Citrum címzetes püspökének példáját említenénk, aki kapcsolatba került a Corvina könyvtár görög kódexeivel és a budai kolostor könyvkötő műhelyével, ahol Lucas Coronensis is dolgozott.

Martin Haczynak sikerült megszereznie a Corvina Könyvtár egyik legdíszesebb, és méretét tekintve bizonyára a legnagyobb görög kódexét (kötése: 610×445 mm), Ptolemaios

⁸⁰ Ezúton köszönöm E. GAMILLSCHEG segítségét a nehezen olvasható bejegyzés megfejtésében.

⁸¹ PETIT, L.: *Les Évêques de Thessalonique*. = *Échos d'Orient* (5.) 1901–1902. 153–154.

⁸² ROZSONDAI: *i. h.* 525–526.

⁸³ Ezúton köszönöm ROZSONDAI Marianne segítségét, aki volt szíves rendelkezésemre bocsátani HOBSON neki szóló, 1998. január 5-én kelt levelét.

⁸⁴ BRAUDEL, Fernand: *The Mediterranean world in the Age of Philip II*. London 1973. Vol. 2. 696.

⁸⁵ JAKÓ Zsigmond: *Várad helye középkori könyvtártörténetünkben*. In JAKÓ Zsigmond: *Írás, könyv, értelmiség*. Bukarest 1976. 165–167. HOFFMANN Edith – WEHLI Tünde: *Régi magyar bibliofilek*. Budapest, 1992. 169–170, 209, 282–283.

Geographiájának humanista luxusmásolatát, amelyet sok térkép-illusztráció díszített, és Firenzében Joannés Thettalos Skutartiótés másolt 1454-ben.⁸⁶ E kézirat 1482-ben már feltétlen Budán volt, amikor a magát Athesinosnak nevező Johannes Rosenperger⁸⁷ – a térképek kivételével – lemásolta Conrad Celtisnek, a bécsi humanistának.⁸⁸ Az ÖNB Ptolemaios-kódexe máig őrzi firenzei vaknyomásos bőrkötését, amely röviddel a kódex másolása után készülhetett még jóval Budára kerülése előtt. Annak ellenére, hogy később nem látták el Mátyás címerével, sem pedig jellegzetes korvina kötéssel, a magyar uralkodó könyvgyűjteményének különleges darabja lehetett főként a gazdag térkép-illusztrációk miatt. Humanista követek többször is hivatkoznak levélváltásaikban erre a kódexre.⁸⁹ Ebből a forráscsoportból tudható, hogy 1518. áprilisában e Ptolemaios-kódexnek még Budán kellett lennie. Ulrich von Hutten azt írja Willibald Pirckheimernek (Augsburg, 1518. október 25),⁹⁰ hogy Sigmund von Herberstein követ, az előző télen moszkvai követjárása során Budát is felkereste, és a budai görög Ptolemaios-kódexet is megcsodálta. Sigmund von Herberstein az életrajzában említi, hogy 1518. áprilisában járt Budán, amikor Magyarországon keresztül Moszkvába utazott.⁹¹ E kötetben Oroszország földrajzi viszonyait tanulmányozta, és feltűnt neki, hogy a Volga neve eltér a latin fordításban szereplő változattól (ῥᾶ). A bécsi Ptolemaios-ban, a Volga folyó neve egybeesik azzal a név-alakkal (ῥᾶς), melyet Herberstein megfigyelt (ÖNB, hist. gr. 1, f. 49v, 79v–80r: ῥᾶς ποταμῶς). 1518 után ezt a Ptolemaios-kötetet Haczy/Haczius Martin szerezte meg, ahogyan erről a tulajdonosi bejegyzése árulkodik (ÖNB, hist. gr. 1, f. 1v) *Martini Haczij p(re)p(osit)i minorum Waradiensium et suorum*. Ez a kódex azonban nagyon hamar, 1576-ban már Bécsben volt, ugyanis szerepel Hugo Blotius a bécsi Udvari Könyvtár (*Hofbibliothek*) állományát számba vevő katalógusában (Y 5540);⁹² ettől kezdve található a bécsi Udvari majd Nemzeti

⁸⁶ A leírását l. in HERMANN, Julius: *Beschreibendes Verzeichnis der illuminierten Handschriften in Österreich*. VI. *Die Handschriften und Inkunabeln der italienischen Renaissance*. 3. *Mittelitalien: Toskana, Umbrien, Rom*. Leipzig 1932. Nr. 11. p. 19–21. iv. tábla *Katalog der griechischen Handschriften*. Vol. 1. Hrsg. HUNGER. Vol. 1. 1.

⁸⁷ RGK 1A Nr. 157.

⁸⁸ Ezt a másolatot ma Oxfordban őrzik: Bodleian Library, 40 (Seld. B 45). A f. 1r-ra a szkriptor a következőt írta: ὁ Ἰωαννης Ἀθεσινος δουλος ποιητης Κονραδα Κελτις Γερμανου γεγραφα ἐν ἐτει αυπβ', *In Buda inferioris Pannoniae*. A mű másolatának végén (f. 176v, alsó margó), a másoló szó szerint megismétli a bécsi Ptolemaios-kódex kolofónját (ÖNB, hist. gr. 1, f. 98v). Leírását l. in COXE, H. O.: *Bodleian Library, Quarto Catalogues*. Vol. I. *Greek manuscripts*. Oxford 1853. 603; l. a reprint és javított kiadását is (Oxford 1969). Celtis levelezéséről e kódexszel kapcsolatban l. CSAPODI: (1973) *i. m.* Nr. 554.

⁸⁹ E levelekről l. CSAPODI: (1973) *i. m.* Nr. 554.

⁹⁰ Ulrich von HUTTEN. *Epistola vitae suae rationem exponens*, Pirckheimernek címezve (Augsburg, 1518. október 25). In *Willibald Pirckheimers Briefwechsel*. Bd. 3. Hrsg. WUTTKE, Dieter. München 1989. Nr. 561. p. 400–425 (főleg: p. 420. 714–716. sorok).

⁹¹ Sigmund von HERBERSTEIN. *Selbstbiographie, 1486–1553*. = *Fontes Rerum Austriacarum, Österreichische Geschichts-Quellen, Abteilung 1, Scriptorum* 1. Vienna 1855. 133–134.

⁹² *Ptolomaei Geographia graece elegantissime in membrana descripta maximi folii forma, una cum tabulis geographicis*. L. MENHARDT: *i. m.* 83. Az ÖNB cod. 431-es jelzetű kódexében, amely épp a bécsi Nikolaus

Könyvtárban a kézirat. Úgy tűnik, hogy ezt a kódexet Haczy Martin Perényi Ferenc váradi püspök gyűjteményéből szerezhette meg, aki kapcsolatban állt azzal a Coelio Calcagninival, aki a Corvina könyvtárból megszerezte azt itt tárgyalt Ptolemaios kötetet egy 1519-ben kelt levele szerint.⁹³

Martin Haczy/Haczius, a görög Ptolemaios kézirat birtokosa Lucas Coronensis-szel is kapcsolatba került. Az egyik posszessor bejegyzésével ellátott antikva (Basel, 1519; ma a Sárospataki Református Kollégiumi könyvtár: S 481, 2°) kötésén használt bélyegzők alapján a Mynas-kódex legközelebbi párhuzama (11-ből 7 bélyegző), épp emiatt Lucas Coronensis működési helyéhez köthető.⁹⁴ Egy Lucas Coronensis műhelyében kötött másik nyomtatványnak is váradi tulajdonosa volt, Nicolaus de Homorod, váradi püspök, ahogyan ez a posszessor-bejegyzésből is látszik: *Liber Nicolai de Homorod Episcopi Varadiensis 1522*.⁹⁵ A ROZSONDAI által a Mynas-kódex alapján a Lucas Coronensis kötécsoportba sorolható nyolc nyomtatvány közül hat – valószínűleg igen hamar – Erdélybe került. A két nagyváradi köteten kívül, két másik nyomtatványt a Teleki-Bolyai Könyvtár őrzi Marosvásárhelyen, ahová a város közelében levő Mikházai Ferences Konvent Könyvtárából kerültek, két másikat pedig Csíksomlyón a Ferences Konvent Könyvtára.⁹⁶ Azt sem lehet kizárni azonban, hogy a váradi kötetek kivételével a többi csak később került Erdélybe, erről nincs adatunk.

A Mynas-kódex különféle darabokból összeállított, átgondolatlan szerkezete egy olyan megrendelőt feltételez, aki valahonnét több görög töredéket szerzett, majd ezt odaadta egy könyvkötőnek, jelen esetben Lucas Coronensisnek, hogy kösse egybe. Ez a megrendelő a Mynas-kódexbe belekötött töredékeket bizonyára egy helyen szerezte. Budán, a Mynas-kódex kötésének helyszínén a Mynas-kódexbe belekötött kiemelkedően értékes töredékeket nehéz nem a Budai Palota könyvgyűjteményéhez kötni, ahol követek tanúsága szerint ebben az időben gazdag görög kódexanyag volt található. Ezért a Mynas-kódex töredékeinek korábbi gyűjtőhelye véleményünk szerint azonos lehet azzal, ahol J. Cuspinianus és J. Alexander

Kollegiumban volt, a f. 13v-on található egy utalás erre a Ptolemaios kódexre (*fort(asse) Iohannis huius fuit Geographia Graeca MS. Ptolemaei in Bibl(iotheca) Caes(ariensi)*), amely Haczy 1547-es halála után keletkezhetett. Erről l. ZSUPÁN Edina: *Vitéz János leveleskönyve ÖNB, Cod. 431*. Megjelenés előtt az *Erdély Reneszánsza* című konferencia kötetében. Ezúton köszönöm, hogy rendelkezésemre bocsátotta e tanulmány kéziratát.

⁹³ CSAPODI: (1973) *i. m.* Nr. 554.

⁹⁴ ROZSONDAI Mariannak (*i. h.* 517–519) sikerült Lucas Coronensis többi kötését azonosítania, köztük egy később Haczy tulajdonába került kötetet, amely az alábbi művet tartalmazza: Jodocus Clichtoveus. *Elucidatorium ecclesiasticum* (Basel, Johannes Frobenius, 1519) = VD 16: C–4194. A tulajdonosi-bejegyzését l. a b3r lapon: *Haczii p(rae)p(osi)ti et suorum*.

⁹⁵ Székesfehérvári Püspöki Könyvtár: Ant. 102 (2°). Egy Froben nyomdájában készült nyomtatványt tartalmaz (*Homiliae hoc est conciones populares*, Basel 1516). A hivatkozáshoz l. ROZSONDAI: *i. h.* 517–518.

⁹⁶ Lucas Coronensis többi kötésére vonatkozó adatokat l. ROZSONDAI: *i. h.* 516–518.

Brassicanus görög kéziratokat tanulmányozott az 1510-es és 1520-as években. Azt a kérdést nem kívánom érinteni, hogy a díszkötést nem kapó, de Budán őrzött görög kódextöredékeket, illetve köteteket a Corvina Könyvtár részének kell-e tekinteni, ezt ki-ki saját értelmezése szerint eldöntheti (l. fentebb a különféle álláspontokat).

A Mynas-kódex kalandos története a 10. századi bizánci császári udvartól, Bessarión újplatonista körén keresztül a Corvina könyvállomással valószínűsíthető kapcsolatig, majd rejtélyes útja Budáról Észak-Görögországba, majd innét az Athos hegyi Vatopedi kolostorba, végül pedig innét Párizsba jól megmutatja azt a széles szellemi és földrajzi horizontot, melyet a Budán összegyűjtött, majd Mátyás halála után elvándorló görög kéziratok átfognak. A Mynas-kódex elemeinek töredékes állapota tükrözi azokat a viszonyokat, amelybe a görög kéziratok kerültek Magyarországon a 15. és 16. század fordulóján. Néhány Magyarországon tevékenykedő és görögül jól tudó humanistán (Ianus Pannonius, Garázda Péter, Antonio Bonfini, Taddeo Ugoletto) kívül a görög kéziratok iránti érdeklődésben a többség valószínűleg nem osztozott. A görög tudásnak ez a hiánya bizonyára nagyobb veszteséget okozott a görög kódexekben, mint latinokéban, ahogyan ezt a Lysias-töredékeknél láthattuk. Ha a Budára látogató humanista követek nem fedezték volna fel különös értéküket, és nem sikerült volna megszerezniük azok egy részét, feltehetően a magyar királyi könyvtárnak egy nagyobb hányada veszett volna el örökre számunkra.